

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики**

**Пояснювальна записка
до магістерської роботи**

**на тему: «Міфологізація, деміфологізація, реміфологізація постатей
політв'язнів і військовополонених у сучасних ЗМК»**

Виконала: студентка II курсу, групи СН-319м

Спеціальності 061 «Журналістика»
(шифр і назва напрямку підготовки, спеціальності)

Пузир Дар'я Олександрівна
(прізвище та ініціали)

Керівник: к. філол. н., доц. Пода О.Ю.
(прізвище та ініціали)

Рецензент: д.пед.н., доц. Дяченко М.Д.
(прізвище та ініціали)

Запоріжжя – 2020 р.

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЗАПОРІЗЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

Інститут управління та права
Факультет соціальних наук
Кафедра журналістики
Освітній ступінь: магістр
Спеціальність: 061 «Журналістика»

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри А.В. Протоко
«14» 09 2019 року

ЗАВДАННЯ
на магістерську роботу
студентці групи СНм-319
Пузір Дар'ї Олександрівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «**Міфологізація, деміфологізація, реміфологізація постатей політв'язнів і військовополонених у сучасних ЗМК**»
керівник роботи к. філол. н., доц. Пода О. Ю.
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом НУ «Запорізька політехніка» від «10» 06
2020 року № 834.
2. Строк подання студентом роботи
3. Вихідні дані для роботи сформовані на основі наукових поглядів, праць учених, які займалися вивченням як загальних питань, пов'язаних і розкриттям суті і змісту таких понять міфологізація, деміфологізація, реміфологізація (Р. Барт, О. Гойман, Г. Почепцов, І. Костюк, Р. Демчак, Ю. Шаргородський; політв'язень і військовополонений; розглядали представлення образів військовополонених і політв'язнів у ЗМК України М. Грушко, І. Блистів, Ю. Бадюков та ін.; безпосередній аналіз міфологізації, деміфологізації, реміфологізації на прикладі образів Надії Савченко, Олега Сенцова та інших громадян нашої держави).
4. **Зміст розрахунково-пояснювальної записки** (перелік питань, які належить розробити):
 1. Характеристика теоретико-прикладних аспектів дослідження
 - 1.1. Міф, міфологізація, деміфологізація, реміфологізація: суть понять, їх значення
 - 1.2. Дискурс понять військовополонених і політв'язень
 2. Від міфологізації до деміфологізації: мас-медійні презентації постаті Надії Савченко
 - 2.1. Надія Савченко в медійному дискурсі до полону й ув'язнення
 - 2.2. Надія Савченко: від бранки Кремля до української антигероїні
 3. Постать Олега Сенцова в ЗМК: початок міфологізації і відмова від неї
 4. Охорона праці та безпека у надзвичайних ситуаціях
 - 4.1. Аналіз потенційних небезпек
 - 4.2. Заходи з пожежної безпеки
 - 4.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці
 - 4.4. Заходи з пожежної безпеки
 - 4.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях
5. Перелік графічного матеріалу: _____

6. Консультування розділів роботи :

Розділ	Консультант	Завдання видав		Завдання прийняв	
		підпис	дата	підпис	дата
Вступ	Пода О.Ю.		27.10.19		27.10.19
I	Пода О.Ю.		10.02.20		10.02.20
II	Пода О.Ю.		10.03.20		10.03.20
III	Пода О.Ю.		03.06.20		03.06.20
IV	Пода О.Ю.		04.09.20		04.09.20
Висновки	Пода О.Ю.		16.10.20		16.10.20

7. Дата видачі завдання: «16» жовтня року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	вересень 2019	
2	Аналіз журналістичнознавчого матеріалу	жовтень 2019	
3	Написання вступу	грудень 2019	
4	Написання розділу 1	березень 2020	
5	Написання розділу 2	травень 2020	
6	Написання розділу 3	червень 2020	
7	Написання розділу 4	вересень 2020	
8	Написання висновків	жовтень 2020	
9	Оформлення роботи	листопад 2020	
10.	Захист роботи	грудень 2020	

Студент

(підпис)

Пузир Д.О.
(прізвище та ініціали)

Керівник роботи

(підпис)

Пода О.Ю.
(прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Текст магістерської роботи: «Міфологізація, деміфологізація, реміфологізація постатей політв'язнів і військовополонених у сучасних ЗМК» становить 90 сторінок, у тому числі основний текст – 80 сторінок. Для виконання кваліфікаційної роботи опрацьовано 191 джерело.

Об'єкт дослідження – репрезентації постатей Надії Савченко й Олега Сенцова у дискурсі українських ЗМК.

Предмет дослідження – специфіка процесів міфологізації, деміфологізації, реміфологізації у дискурсах ЗМК на прикладі образних репрезентацій постаті Надії Савченко (як військовополоненої) й Олега Сенцова (як політв'язня).

Мета дослідження – аналіз представлення особливостей міфологізації, деміфологізації і реміфологізації образів політв'язнів і військовополонених у дискурсі ЗМК (на прикладі постатей Олега Сенцова і Надії Савченко).

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати особливості теоретико-методологічної бази дослідження;
- описати специфіку міфу, міфологізації, деміфологізації і реміфологізації на рівні теорії і практики;
- описати трансформації образу Надії Савченко в поетапному процесі його міфологізації і деміфологізації;
- описати трансформації образу Олега Сенцова в процесі його спроб його міфологізації;
- довести важливу роль процесів міфологізації, деміфологізації і реміфологізації у формуванні пострадянських, зокрема, українських міфів про героїв;

- наголосити на важливості дотримання норм безпеки на виробництві під час виконання професійних завдань.

Методи дослідження. На теоретичному й емпіричному етапах роботи використовувалися такі методи: аналіз і синтез в єдності, що характеризує їхню дослідницьку ефективність і результат. Важливим є метод аналізу наукової літератури, використаний з метою систематизації наявного наукового матеріалу й вибудовування аргументованої теоретичної бази дослідження. Не менш важливим методом на емпіричному етапі був аналіз журналістських матеріалів.

Методологічна і теоретична основа дослідження. Зважаючи на міждисциплінарність теми наукової роботи важливими в цьому контексті є наукові роботи із загальних питань міфу і міфологізації (Р. Барт, К. Юнг, Ю. Шайгородський та ін.; ролі мас-медіа у формуванні інформаційних і смислових просторів (Г. Почепцов та ін.); безпосередній аналіз міфологізації, деміфологізації (О. Гойман, Г. Почепцов та ін.). Зокрема, праці Р. Барта, О. Гойман та ін. допомогли нам сформувати теоретичне підґрунтя дослідження, оскільки в роботах науковці послуговуються термінологічним апаратом, проте розуміння його залишається поза межами їх праць. Особливо це стосувалося розгляду питань, пов'язаних із деміфологізацією і реміфологізацією. Важливими були й акценти в дослідженнях І. Костюк, З. Хібулліної щодо важливості переосмислення й осучаснення підходів у процесі роботи з пострадянською міфологією та ін. Зауважимо, що питання стосовно військовополонених і політв'язнів добре представлені на рівні контентів права, як міжнародного, так і національного.

Методи зіставлення й порівняння дозволяли опрацьовувати зібраний теоретичний і прикладний матеріал. Описовий метод використовувався для опису дослідницьких процедур, перебігу аналізу текстових і візуальних матеріалів, написання висновків дослідження. Метод узагальнення використовувався для підбиття підсумків (у підрозділах, розділах) щодо вивчення заявленої проблеми.

Наукова новизна. Запропонована робота є однією зі спроб аналізу роботи з образами конкретних людей на рівні міфологічного простору через міфологізацію, деміфологізацію і реміфологізацію, на рівні роботи з масовою свідомістю і технологіями впливу.

Сфера застосування. Результати проведеного наукової роботи можуть бути використані: у подальшій науковій роботі; у написанні тез і наукових статей; у навчальній роботі – під час проведення й підготовки до лекційних і практичних занять з дисциплін «Теорія й історія соціальних комунікацій», «Прикладні соціально-комунікаційні технології» та ін.; а також у практичній журналістській роботі.

МІФОЛОГІЗАЦІЯ, ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЯ, РЕМІФОЛОГІЗАЦІЯ,
ОБРАЗ, ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ, ПОЛІТВЯЗЕНЬ, ВІЙСЬКОВА
АГРЕСІЯ РФ, ВПЛИВ, ГІБРИДНА ВІЙНА В УКРАЇНІ, ГРОМАДСЬКА
ДУМКА

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИХ АСПЕКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	12
1.1. Міф, міфологізація, деміфологізація, реміфологізація: суть понять і значення.....	12
1.2. Військовополонені і політв'язні: дискурси понять..	18
РОЗДІЛ 2 ВІД МІФОЛОГІЗАЦІЇ ДО ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЇ: МАС-МЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ ПОСТАТІ НАДІЇ САВЧЕНКО.....	23
2.1. Надія Савченко в медійному дискурсі до полону й ув'язнення.....	23
2.2. Надія Савченко: від бранки Кремля до української антигероїні	31
РОЗДІЛ 3 ПОСТАТЬ ОЛЕГА СЕНЦОВА В ЗМК: ПОЧАТОК МІФОЛОГІЗАЦІЇ І ВІДМОВА ВІД НЕЇ.....	50
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ.....	61
4.1. Аналіз потенційних небезпек.....	61
4.2. Заходи з пожеддя забезпечення.....	62
4.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці.....	65
4.4. Заходи з пожежної безпеки.....	66
4.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях.....	67
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРСИТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. Війна в Україні зумовлює оживлення досвіду попередніх війн. Звісно, як на рівні фізичного простору, так і на рівнях просторів інформаційному і смислового.

На цих трьох рівнях активно функціонують різні подієві концепти, смисли, образні парадигми, міфи.

У нашому дослідженні акцентними будуть активні гравці простору фізичного, військовослужбовці (згодом військовополонені) і цивільні громадяни (згодом політв'язні), образні парадигми яких почали міфологізувати з метою роботи з масовою свідомістю на рівні простору смислового.

Вочевидь, сьогодні маємо унікальну ситуацію, коли є безпосередніми свідками наповнення старих міфів новим змістом і швидке їх інкорпорування в масову свідомість.

Мета дослідження – аналіз представлення особливостей міфологізації, деміфологізації і реміфологізації образів політв'язнів і військовополонених у дискурсі ЗМК (на прикладі постатей Олега Сенцова і Надії Савченко).

Реалізація мети передбачає виконання таких **завдань**:

- проаналізувати особливості теоретико-методологічної бази дослідження;
- описати специфіку міфу, міфологізації, деміфологізації і реміфологізації на рівні теорії і практики;
- описати трансформації образу Надії Савченко в поетапному процесі його міфологізації і деміфологізації;
- описати трансформації образу Олега Сенцова в процесі його спроб його міфологізації;

- довести важливу роль процесів міфологізації, деміфологізації і реміфологізації у формуванні пострадянських, зокрема, українських міфів про героїв;
- наголосити на важливості дотримання норм безпеки на виробництві під час виконання професійних завдань.

Об’єкт дослідження – репрезентації постатей Надії Савченко й Олега Сенцова у дискурсі українських ЗМК.

Предмет дослідження – специфіка процесів міфологізації, деміфологізації, реміфологізації у дискурсах ЗМК на прикладі образних репрезентацій постаті Надії Савченко (як військовополоненої) й Олега Сенцова (як політв’язня).

Методи дослідження. На теоретичному й емпіричному етапах роботи використовувалися такі методи: аналіз і синтез в єдності, що характеризує їхню дослідницьку ефективність і результат. Важливим є метод аналізу наукової літератури, використаний з метою систематизації наявного наукового матеріалу й вибудовування аргументованої теоретичної бази дослідження. Не менш важливим методом на емпіричному етапі був аналіз журналістських матеріалів.

Методи зіставлення й порівняння дозволяли опрацьовувати зібраний теоретичний і прикладний матеріал. Описовий метод використовувався для опису дослідницьких процедур, перебігу аналізу текстових і візуальних матеріалів, написання висновків дослідження. Метод узагальнення використовувався для підбиття підсумків (у підрозділах, розділах) щодо вивчення заявленої проблеми.

Рівень вивчення наукової проблеми. Зважаючи на міждисциплінарність теми наукової роботи важливими в цьому контексті є наукові роботи із загальних питань міфу і міфологізації (Р. Барт [13], К. Юнг[189], Ю. Шайгородський [182], та ін); ролі мас-медіа у формуванні інформаційних і смислових просторів (Г. Почепцов [104; 105], та ін.); безпосередній аналіз міфологізації, деміфологізації (О. Гойман [29; 30; 31;

32; 33; 34], Г. Почепцов [106] та ін.). Зокрема, праці Р. Барта, О. Гойман та ін. допомогли нам сформуванати теоретичне підгрунття дослідження, оскільки в роботах науковці послуговуються термінологічним апаратом, проте розуміння його залишається поза межами їх праць. Особливо це стосувалося розгляду питань, пов'язаних із деміфологізацією і реміфологізацією. Важливими були й акценти в дослідженнях І. Костюк, З. Хібулліної щодо важливості переосмислення й осучаснення підходів у процесі роботи з пострадянською міфологією та ін. Зауважимо, що питання стосовно військовополонених і політв'язнів добре представлені на рівні контентів права, як міжнародного, так і національного.

Наукова новизна дослідження. Запропонована робота є однією зі спроб аналізу роботи з образами конкретних людей на рівні міфологічного простору через міфологізацію, деміфологізацію і реміфологізацію, на рівні роботи з масовою свідомістю і технологіями впливу.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного наукової роботи можуть бути використані: у подальшій науковій роботі; у написанні тез і наукових статей; у навчальній роботі – під час проведення й підготовки до лекційних і практичних занять з дисциплін «Теорія й історія соціальних комунікацій», «Прикладні соціально-комунікаційні технології» та ін.; а також у практичній журналістській роботі.

Структура роботи. Вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел. Текст роботи – 80. Список використаних джерел – 191.

Апробацій результатів дослідження. Результати магістерської роботи були апробовані у форматі очної і заочної участі у наукових конференціях різних типів.

РОЗДІЛ 1 ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНИХ АСПЕКТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Міф, міфологізація, деміфологізація, реміфологізація: суть понять і значень

Слово, переказ – так перекладається міф з давньогрецької мови. Наявні варіанти визначень міфів ілюструють активну його задіяність у дискурсі історії й науки.

Наприклад, у своїй статті дослідниця Т. Шоріна наводить різні визначення міфу [188]. Про міф як інваріант вона говорить словами М. Стеблін-Каменського – «це є оповідь, яка є там, де вона виникла й побутувала, приймалася за правду, якою б неправдоподібною не здавалась би» [188].

Про міф як феномен «первісного суспільного життя» йдеться, у першу чергу, про віру людей у вищі сили, про пантеони божеств, про героїв і ворогів, про «правила соціальної поведінки, систему ціннісних орієнтацій тощо» [188].

На рівні «сучасної міфологізованої свідомості» – це форма «вираження і об'єктивації ціннісного, образносимволічного та емоційно-рефлексивного освоєння дійсності, що продукує суспільна психологія та ідеологія, й передає його у вербальних або інших знакових формах» [188].

Міф має сприйматися людиною як щось природне, реальне, не вигадане, вона має йому вірити, для неї події міфу мають стати нічим іншим, ніж набором фактів, які ніхто й не думає ставити під сумнів чи заперечувати.

Нас постійно живлять міфами, а ми й не чинимо опір цьому. У полоні міфів жити тепло і комфортно. Там є ті, на кого ми покладаємо всі свої надії, там ті, хто нас захистить і помститься. Опиралися міфам досить складно. Умова опору – від початку розуміти, що нами маніпулюють, вживлюють нас

у наративи міфу. Можна також почекати, поки міф виконає покладені на нього функціонал і завдання (але тоді ми все одно перебуватимемо в полоні міфу й діятимемо за його сценарієм).

У сучасному суспільстві ЗМК є основними провідниками міфів, виконують одразу декілька ролей у дискурсі міфу: вони їх транслюють (створені кимось стороннім), вони їх творять(продукують), обов'язково поширюють (і свої, і чужі), а також можуть їх руйнувати через створення, трансляцію і поширення нових, а також можуть виконувати й функцію руйнівників міфів. Зважаючи на це, сучасні мас-медіа можна розглядати як своєрідну міфотехнологічну машину (а якщо згадати Барта, то він, зокрема, найкращим методом боротьби з міфом вважав не його руйнування, а його міфологізацію, тобто побудову на його основі нового міфу).

Як вважає О. Тараненко сучасні мас-медіа використовують такі технології міфологічного впливу на реципієнтів: це «повторювальні механізми в передачі інформації», міфологічна «мозаїчність структури повідомлень», «кліповий характер інформації», «використання техніки бриколажу» [167] (останнє означає слово походить від французького «бриколер» – майстер – і означає майстра з міфологічної думки (образи, смисли, значення, предмети речового світу буквально обираються і комбінуються майстром міфу за потребами і визначеними метою і завданнями впливу).

При аналізі практичного матеріалу будемо наголошувати, що бриколаж відстежується у створенні і розкрученні міфу про Надію Савченко, особливо його початок: чому саме Надія і як же саме вона потрапила до росіян. Вірогідно, якщо масовий реципієнт може розгледіти бриколаж, значить або міф був неякісно «зібраний» і не до кінця приспане раціональне в масовій свідомості, або міф з якоїсь причини почав руйнуватися (можливо й не повністю і певні його складники ще можуть використовуватися в подальшому).

Ведення гібридної війни проти України є вдачним тлом для ефективної міфологічної комунікації. Причому ці процеси організовуються на смислового і знакового полях України як власне українськими майстрами міфів (політтехнологами, військовими технологами та іншими фахівцями, так і спеціалістами зі створення і руйнування міфів країни-агресора).

Так, наприклад, зміна військових звань, їх знакова фіксація на формі, зміна крою форми для українських військових, зміна кольорової співвіднесеності конкретного роду військ (наприклад, в українських десантників уже не блакитні берети) прекрасний матеріал для руйнування старих міфів чи їх переіфологізування і побудови нових! Масовий реципієнт просто споживає такі факти.

Звернімо увагу на те, що Олег Сенцов спалив свою робу в'язня. Він унеможливив цим подальше використання своєї речі для міфотворчості. А в експозиції про Майдан була виставлений одяг Надії Савченко, його вона не палила й не викидала. І як тут не згадати Р. Барта. Він говорить про міф як про систему знаків (семіосистему), у якій величезну роль відіграють його матеріальні носії (комунікація речей, фото, відео тощо), котрі досить часто можуть виконувати роль прихованих смислів.

Для міфотворчості, міфологічної моделі комунікації важливим є такі поняття, як архетип і міфологема. Міфологема це розгортання в просторі змістів, що містяться у міфологічному зародку [36]. Може йтися про сюжети, сюжетні лінії, ідеї [59].

Архетип же, за Юнгом, і в контексті психології – це «несвідомо відтворювані схеми, які проявляються в образній формі в міфах, галюцинаціях, казках та творах мистецтва» [36].

Сучасні дослідники підкреслюють, що варто зважати й на міфологічне визначення архетипу: через мовні символи міф «озвучує» колективні архетипи несвідомого; архетипи можуть варіюватися, впливати на міф і зумовлювати його відтворення [36]. Тут можна говорити про реміфологізацію.

За тисячолітню історію людство зібрало цілу скарбничку архетипів, які зчитуються і розшифровуються майже в кожному куточку світу (наприклад, герой (у сучасній інтерпретації – супергерой), мудрий правитель тощо). І сюжетів, до яких вони вводяться – теж чимало.

Проте маємо звернути увагу на статтю І. Костюк [50], у якій вона наголошує на потребі смислового і значеннєвого перезавантаження усіх сфер наукової і прикладної діяльності, інтереси яких стосуються міфів, міфотворення та їх впливів на масову свідомість. Причин тому декілька: це і вивчення міфу і міфології в різних наукових дискурсах; і хронологічно обумовлена потреба в переосмисленні суті і значень слів-термінів та ін. (тобто тривалий час використовуються одні й ті самі визначення, що втратили на сьогодні актуальність) тощо.

Наприклад, як бути з міфологемою, міфемою і що таке міфонім, чи можна «мотив» вважати синонімом міфологеми. Як співвідноситься з міфосферою «концепт» та ін. [50]. Усі ці питання є актуальними для сучасного міфологічного дискурсу.

Щодо тлумачення термінів міфологізація, деміфологізація і реміфологізація маємо зазначити таке.

Про міфологізацію йдеться, коли порушують питання опрацювання реальності, переробки її на міф, коли йдеться про роботу з міфологічною свідомістю (хоча й не тільки) і розглядають міфологізацію дійсності. Дослідниця С. Топалова говорить про те, що навіть «викладення історії завжди міфологізоване. Різниця лише в сюжетних лініях цієї міфологізації» [169]. Саме завдяки тому, що люди колись щось вчили про історію чи чули про неї, активними сьогодні є дві великі групи міфів – радянські і пострадянські.

Звернімо увагу на те, що в більшості переглянутих нами статей дослідники активно послуговуються словом «міфологізація», хоча мало розшифровують його суть, і до сьогодні ученим є що сказати про міфологізацію (наприклад, її як термін, окрім психології, філософії, у формі

«міфологізація Я», вживають у психіатрії при описі шизофренії; тобто він багатозначний і ним можуть послуговуватися різні науки).

Міфологізацію поділяють на «нижню» і «верхню». Перша відбувається на основі поголосу й пліток (тобто ініціюється й створюється в народі, часом народні міфи можуть підхоплюватися в контент офіційної міфології). Друга є продуктом штучним і технологічним.

На думку З. Хабібুলліної, з одного боку, «міфологізація відповідає за формування будь-якого неадекватного чи неправильного уявлення про реальність і зв'язки, що в ній є, завдяки певним прагматичним установкам» [179].

Учена певна також, що міфологізація може генерувати художній образ чи вимисел або як результат певних історичних подій або як результат художньої уяви.

Міфологізація є невід'ємним складником усіх рівнів масової свідомості: первісного, або основного; вторинного, або раціонального; емоційно-дієвого. Її функції – комунікативна, регулятивна, ідеологічна. Ідеологічність і маніпулятивність є основними її характеристиками. А соціальні, біологічні, онтологічні, гносеологічні потреби – це основні детермінанти [179].

Про деміфологізацію почав говорити німецький теолог Рудольф Бультман через бажання потлумачити міфічне в Нового Завіті. Перше значення цього слова пов'язане саме з діяльністю Бульмана. З часом деміфологізація починає характеризуватися універсальністю, що обумовлює її вихід з поля теології. Через це цілком доречною була поява другого значення деміфологізації – раціоналізація міфологічного.

Дослідниця Ю. Стрелкова зауважила також, що «феномен деміфологізації в сучасному теологічному та філософському дискурсі може набувати форми своєрідної реміфологізації», тобто учена твердить, «якщо тлумачити міф як специфічну мову, то в такому разі проект деміфологізації

постає перед нами як тотальна метафора, що перевдягає думку і дає можливість формувати новий тип дискурсу» [163].

Щодо деміфологізації і реміфологізації, то можна знайти такі думки. Деміфологізація ототожнюється з руйнуванням сталих міфів. Реміфологізація характеризується як процес зворотний до деміфологізації, він передбачає кілька етапів: спочатку «відродження старих міфів», а потім «їх наповнення новим історичним матеріалом» [39].

Українська дослідниця О. Гойман у своїй дисертації [34], аналізуючи питання формування міфологізації масової свідомості українців, акцентувала й важливості деміфологізації і реміфологізації, називала ці процесом взаємопов'язаними. Вона запропонувала власне розуміння цих слів.

Так, на її думку, деміфологізація – це «процес очищення свідомості від застарілих або непотрібних міфів шляхом їх послідовного руйнування» [34]. Гойман виділяє методи деміфологізації й характеризує їх, як довгострокові(стратегічні) і короткострокові(тактичні).

Про реміфологізацію вона говорила як про «процес свідомого відтворення або конструювання міфу» [34]. Важливими складниками реміфологізації учена називала: міфологічне мислення та його реконструкцію на масовому рівні, а також завуважила на її критичності і некритичності. Перша співвіднесена з деструктивом і тоталітаризмом, а друга – з позитивом, лібералізмом і демократією.

Отже, у сучасному просторі масової комунікації функціонує безліч міфів. Їх створення, руйнування й відтворення вигідне в контексті роботи з масами, масовою свідомістю.

Міфи, а також міфологізація, деміфологізація, реміфологізація активно використовуються на рівні ментального простору, на рівні масової комунікації.

Як не дивно, але громадян більшості розвинених країн світу змушують через м'який примус вчити історію з метою апелювання до образів,

наративів, концептів з минулого для побудови міфів для обслуговування сучасного.

На часі має бути розуміння того, чому такими активними в Україні є міфи, пов'язані з Другою світовою війною і Майданом, з їх героями й жертвами; чому майже відсутня міфологізація періоду Першої світової війни, війни СРСР в Афганістані, і які саме міфи «вводяться в обіг» на тлі україно-російської війни.

1.2. Військовополонені і політв'язні: дискурси понять

Від початку україно-російської війни звичними для масової української аудиторії стали слова військовополонені і політв'язні. Асоціативно перші зазвичай співвідносилися з подіями Другої світової війни, а другі – з періодом радянського тоталітаризму. Проте ніхто й гадки не мав, що в перших десятиліттях XXI століття, ми повинні будемо, по-перше, звикнути до цих слів, а, по-друге, розумітися на їх значеннях.

Не в одній публікації можна прочитати зауваження щодо політики використання слів військовополонений чи військовополонені на рівні діяльності і документів міжнародних миротворчих служб, установ, фондів тощо. Вони пояснюють це тим, що мають дотримуватися нейтралітету і уникати оціночних суджень.

Проте на рівні постанов, конвенцій і т.п. світового рівня існують документи, де чітко визначаються такі поняття.

Зокрема, у «Женевській конвенції про поводження з військовополоненими» (укладена була ще в 1929 році, переглянута в 1949; ратифікована Україною в 1954 році) зазначається, що дія Конвенції поширюється навіть тоді, «якщо стан війни не визнаний однією з них» [41].

У статті четвертій цієї Конвенції дуже добре розписані категорії осіб, які можуть вважатися військовополоненими, перераховуються особи, з якими мають поводитися так само, як і з військовополоненими. Тобто військовополоненими є ті, кого можна віднести до «особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил» [41].

У нашій роботі питання визначення «військовополонений» є важливими, оскільки при аналізі медійного матеріалу, пов'язаного із постаттю Надії Савченко, очевидним є уникання вживання цього терміну як офіційними особами, так і журналістами. Усіх рятує словосполучення «бранка Кремля». Сама Савченко наголошує, що вона політичний в'язень.

7 листопада 2014 року на Уніані з'являється інформація про те, що Савченко написала рапорт щодо її звільнення з армії, бо її було обрано до Верховної Ради України. Окрім цього, адвокат Марк Фейгін мав наміри щодо визнання Савченко військовополоненою. Це було важливо, оскільки в цьому статусі її могли обміняти [132].

Українськими військовополоненими були члени екіпажів військових човнів, яких було взято в полон наприкінці 2018 року російськими військовими. Натомість російська влада називала їх злочинцями, не визнаючи статусу військовополонених.

Текст статті четвертої вже цитованої нами Женевської конвенції дає всі підстави вважати Савченко військовополоненою. До військовополонених відносяться «члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору, «які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають» певним умовам: є командир, є знакова ідентифікація, відкрите носіння зброї, діють «згідно із законами та звичаями війни» [41].

Щодо політв'язнів, то тут визначення лаконічне: «політичні в'язні – особи, засуджені до позбавлення волі із політичних мотивів» [101].

У травні 2020 року МЗС України запустило Платформу з координації міжнародних дій зі звільнення Росією українських політв'язнів, яка має надати «нового імпульсу міжнародним зусиллям, спрямованим на звільнення незаконно утримуваних РФ з політичних мотивів громадян України» [60], оскільки українців продовжують затримувати на територіях окупованого Донбасу й Криму, ув'язнювати й засуджувати.

Як і за українських військовополонених, так і за українських політв'язнів відбувається постійна боротьба України з Росією в площині судовій. Російські медіа, офіційні особи говорять про них, як про злочинців, відкидаючи фейкові справи й інкримінуючи неіснуючі злочини.

Увага громадськості до політв'язнів і військовополонених є хвилеподібною, багато в чому залежною від мас-медіа. Якщо тема топова, повторювана, про неї говорять, проблемою переймаються. Тільки інформування припиняється, а сама тема відходить на задній план інформаційного і публіцистичного дискурсів – масовий споживач продукту мас-медіа про неї забуває.

Виходить, що окрім створення офіційних установ і органів по захисту прав українських військовополонених і політв'язнів, має бути завжди активною тема наявності таких людей, життями яких Росія «грається» в пропагандистських цілях. До того ж не можна випускати й з поля уваги долі цих людей при поверненні в Україну.

Обговорення теми політв'язнів і військовополонених на сучасному етапі можна проводити, використовуючи історичні екскурси, залучаючи досвід минулого – війн, діяльності політичних диктатур тощо.

Майже в кожній родині є історії, пов'язані з періодом сталінських репресій, полонем у роки Другої світової війни. Звісно, що багато десятиліть ці теми в родинах не обговорювалися, вони були табуованими. Проте

сьогодні є вдячний ґрунт для того, аби їх згадати і зрозуміти, як страждали ваші рідні і близькі від несправедливості колишньої влади і жахів війни.

Варто звернути увагу й на дослідження істориків, які збирають інформацію про події, про людей тих часів, намагаються описати їхні долі і страждання, показати, хто в цьому був винен і чому ми маємо про це пам'ятати. Історичні наукові матеріали зазвичай ілюструються архівними фото, документами, архівними кінозйомками. Зокрема можна звернути увагу на праці І. Труби [1], І. Мякогого [63], цікавим є матеріал «Облікові картки військовополонених Другої світової з Погребищенського району» [85], О. Пашенко [99], Т. Пастушенко [98], В. Лавренко [51], І. Суховерської [165] та інших.

Не можна залишати поза увагою і діяльність краєзнавчих музеїв, військових установ, які можуть брати безпосередньо участь у порушенні теми військовополонених і політв'язнів різних років через різні формати роботи з масовою аудиторією (запрошення на ефіри місцевих мас-медіа, зустрічі з ветеранами, учнями, студентами; організація інтернет-лекторів та ін).

Варто також аналізувати й праці сучасних учених і спеціалістів, які опрацьовують контент сучасності: АТО, ООС, тему Криму та ін. Зокрема, варті уваги роботи М. Жаровської [40], Ю. Широкобокова [184], М. Грушко [35], Т. Блистів [14], Ю. Бадюкова [12] та ін.

Не має залишатися як центральна влада, так і влада на місцях байдужою до проблем, з якими стикаються рідні і близькі військовополонених і політв'язнів. Зазвичай мас-медіа пишуть і показують про те, що вони чогось хочуть, вимагають. Не завжди адекватно сприймаються масовою аудиторією матеріали щодо вимог сімей повернути їх рідних додому – складається враження, Україна не працює в цьому плані. Як і рідним, так і широкій громадськості обов'язково треба пояснювати, що зроблено, що робиться і в чому полягає складність вирішення таких питань.

Важливим складником роботи з образами військовополонених і політв'язнів на просторі масової комунікації, особливо в журналістській діяльності є історія людини. Не однією, не двох. Усіх, кого Україна ще не змогла повернути.

Далі в розділах розглянемо приклади таких історій, поданих через матеріали ЗМК і призму міфологізації і деміфологізації.

Викладений матеріал в цьому розділі дає підстави говорити про актуальність розробки питання міфу в системі масовокомунікативних технологій як на рівні наукового дискурсу, так і на рівні прикладного контенту. Перебіг подій історії в Україні дає підстави створювати і використовувати міфи в режимі реального часу на прикладі конкретних постатей політв'язнів і військовополонених, у нашому випадку Олега Сенцова і Надії Савченко.

РОЗДІЛ 2 ВІД МІФОЛОГІЗАЦІЇ ДО ДЕМІФОЛОГІЗАЦІЇ: МАС-МЕДІЙНІ ПРЕЗЕНТАЦІЇ НАДІЇ САВЧЕНКО

2.1. Надія Савченко до полону й ув'язнення

Дивно, але на кінець 2020 року наче всі забули про Надію Савченко. На сьогодні її як персонаж «юзають» деякі мас-медіа. Чи дивний збіг: вони переважно належать власникам, які підтримують країну-агресора.

Технологічні «розкрутка» і «закрутка» Надії Савченко здійснювалася за використання технологій. Міфологізація, легендарування, а за потреби і деміфологізування і реміфологізування. Це було актуальним століттями. Так впливали на маси. Так формували потрібну інтерпретацію образів, подій тощо.

Чому жінка? Чому саме Савченко? Чому саме вона опинилася в центрі технологічних ігор. Більшість сприймала її історію як трагедію. Одну з тих, що можуть бути на війні. Підсилювалась вона гендерним маркером.

Маємо зауважити, що аналізуємо мас-медійний контент, спродукований протягом 2014–2020 років. Наша позиція як дослідника об'єктивна й безпристрасна.

Аналіз медійних матеріалів дозволяє відстежити певну етапність у «розкрутці» і «закрутці» постаті Савченко як комунікативного персонажа, який мав виконувати визначені комунікативні завдання й через різномірні впливи на масову аудиторію «провокувати» чітко прораховану аудиторну реакцію.

Етапність формування персонажа у співвідносності з подіями в житті Савченко можна запропонувати в такій послідовності:

- жертва (полон);

- мучениця (перебування на території Росії під слідством, суд, формування національного іконічного образу, побудованого на асоціації зі святими мучениками; залучення авторитету ключових персон для привернення уваги для звільнення);
- героїня (після повернення з Росії: «навіть мене СБУ особливо не перевіряла»); приклад для наслідування, входження в ешелон статусів в Україні; Герой України, депутатка ВР України та ін, але й на цьому ж етапі – епатажна поведінка, прояви непослідовності у словах, діях тощо; постійне протиставлення себе офіційній владі; скандальний «закон Савченко»;
- антигероїня (терористка) (неузгоджене (в обхід офіційної влади) потрапляння, пересування і контакти на неконтрольованих Україною території; поява провокативних виступів і роликів із загрозами владі; позбавлення депутатської недоторканості, арешт в Україні)
- експертка, на наш погляд, краще підійшло б слово, знавчиня (розкручується через мас-медіа, не зважаючи на те, що вона фігурантка кримінальної справи; «і я, і Володимир Рубан ще знаходимося в судовому процесі... Суд досі не може розпочатися... Весь рік знаходимося під невизначеною мірою запобіжного заходу»; говорить тільки Савченко друга сторона (обвинувачення) на рівні медіа – «німі»; лунає тільки її голос, чують тільки її суб'єктивні думки. За шість років «мене вже за що тільки не судили, а чому тоді не Януковича? А чому тоді не Порошенка? Бо весна не прийшла?» [68].

Зараз уже цілком очевидно, що Надію Савченко свідомо протягом шести років робили медійним персонажем і надалі не відмовляються від цього, час від часу змінюючи її амплуа. Питання для чого, з якою метою? Без сумніву, формат «збитого льотчика» на «запасному аеродромі» політики ще може комусь знадобиться. Її запрошують на інтерв'ю, у ток-шоу і т.д. (чого

вартий тільки «Хард з Влащенко», де майже цілу годину ефірного часу говорила Надія!).

Далі в роботі хочемо відстежити, як на рівні масового комунікативного простору змінювалися стратегії презентації Надії Савченко (враховуючи специфіку міфологізації, деміфологізації і реміфологізації).

Звісно, що в класичному варіанті – починаємо з дитинства. Тут має бути щось знакове, визначальне. На рівні історії родини, батьків, відомих родичів – нуль (хоча згодом на певному етапі постать мами, сестри використовуватимуться активно). На допомогу приходить традиційний прийом технологів – дитяча мрія! Більшість відкритих джерел інформує, що Савченко ніби ще з дитинства хотіла стати військовою (льотчицею).

Такий початок став майже стандартним для текстових матеріалів і сюжетів, які були присвячені Савченко на початку кар'єри її мас-медійного персонажа.

Хоча в одному з сюжетів ТСН пропонується зовсім інше концептуальне поле мрій Надії Савченко: «Вона мріяла стати балериною, вчилася колоти свиней, однаково добре може плести гачком і користуватися дрилем, носила вишиванку, коли це ще не було трендом, десантниця і модельєр одягу, льотчиця і актриса, працівниця служби «Секс по телефону». Життя Надії Савченко до російського полону – справжній вихор подій, шлях від маленької дівчинки з русою косою до змученої, але незламної української Надії...» [42].

Дійсно, «долетіти» до неба виявилось не так просто: вчилася на модельєра-дизайнера, потім чи то на журналістку, чи то на українську філологиню (але не склалося). Були армійські блукання. За контрактом – спочатку залізничні війська (про них архівних кадрів немає, як і будт-яких згадок самої Надії). Згодом аеромобільна бригада. Далі Ірак, військовий контингент (а тут архівні кадри є; їх спочатку активно вставляли в телевізійні сюжети). При цьому добре відомо, що потратити до контингентів непросто.

На кадрах з Іраку Надія «лИса (наголос на И – Д.П.), в панамці, у формі піщаного кольору. У спеку 70 градусів... посміхається...» [42].

Навіть є фрагмент, де вона говорить, що справжнім офіцером можна стати тільки коли «отбудеш срочку і побуваєш у бойових діях» і що мала позивний «Куля» (це в Україні), а в Іраку вже стала «Надька фугас».

Але без військової освіти ніяк. Подейкують, що вчитись її не брали. Поскаржилася міністру (тоді А. Гриценко) і вступила до військового університету (ХНУПС), який закінчила в 2009 році

Можна знайти інформацію про те, що дуже хотіла літати на реактивних бомбардувальниках «Сушках», що була двічі відрахована, але все ж закінчила навчання не як льотчиця, а як штурман військових «Мішек» (гелікоптерів). У одному з телесюжетів про Надію[42], , коли ще створювали образ героїні (від слова герой), образ-пишання, на наш погляд, дещо необ'єктивно наголошували, що ніхто з інструкторів університету не захотів обговорювати питання її відрахування. (Ніби нав'язуються аудиторії смисли в контексті гендеру: чоловіки не розуміли дівочої мети літати на реактивних літаках. А Надя все одно, на думку журналістки, була розумниця). Потому була служба в м. Броди. Це місце дислокації полку авіації.

Вийшло так, що наратив історії з життя, а саме технологічно використана «дитяча мрія», був посилений і закріплений такою самою технологічною акцентуацією на складності в її досягненні вже в дорослому житті. До того ж вдалим було розігрування й гендерного маркера: складнощі в досягненні дитячої мрії зумовлювались «вторгненням» цієї мрії в маскулінний світ; реалізація цієї мрії мала відбуватись тільки через руйнування соціальних стандартів і гендерних стереотипів (до речі, про це ще Савченко говорила в іракському інтерв'ю, підкреслювала, що вона буде руйнувати соціальні норми).

Маємо чітко розуміти, що Надія Савченко як медійний персонаж не «взялася» нізвідки.

Ми вже зазначали, що про Надію Савченко розповідали в часи її іракської служби в середині 2000-х. Далі говоритимемо про 2011 рік (це медійні матеріали, які ми знайшли на Ютубі). Про Савченко знімає випуск програми Військове телебачення України [26].

Програма «ДМБ» № 4. Переглядів 308 244. Зважаючи на дату виходу матеріалу – це шосте березня 2011 року, маємо справу з тематично заданим сюжетом, присвяченим Восьмому березня, конкретніше – жінці в армії (автор І. Ястремська). (У 2016 році сюжет цієї програми буде тезово переказаний у матеріалі на BBS News Україна [81]).

Для нас важливо, що в цій програмі проговорюються біографічні моменти Савченко.

Концептуально програма вибудовується на тезі про гендерну нерівність у професійній сфері, про опанування жінкою нежіночої професії. Наратив, за яким вибудовувалась жіноча історія, цілком стандартний і типовий (враховуючи всі подальші наративи про Надію Савченко), відмінності лише в деталях.

Дитяча мрія. Журналістка (транскрибування): Вона мріяла про небо з дитинства. Але хотіла стати не парашутисткою, не стюардесою і навіть не пілотом білосніжного авіалайнера. Вона прагнула керувати бойовими літаками...

Перешкоди до мрії у Надії були постійно. На льотчика не брали, то Надія «зрозуміла, що ближчим до неба це все-таки десант, парашути, небо, висота», але туди теж не брали. І журналістка за кадром починає переоповідати казкову фабулу (чи то казку про те, як Надя стала десантницею): дамо тобі те, що ти хочеш, якщо виконаєш наші бажання, умови тощо... Буквально це звучало так: будеш десантницею, якщо пробіжиш певну кількість кілометрів по снігу в повній викладці й з повним навантаженням. І як в казці: і пробігла Надя – і стала вона десантницею. «І вже за тиждень вона служила в елітних військах».

Так само не брали Надію і в миротворчий контингент. І знову з'явився у своєму роді «чарівник», який їй допоміг (транскрибування): Мене в останні дні виставляли там за штат. І потім, коли комбат, який їхав, це був полковник Матяжев (він там теж загинув). Він сказав: мені треба такі солдати, як вона. І тільки напевно через це мене поставили в штат і я поїхала в роті як стрілок на чоловічій посад [26].

Після Іраку не куди не ділася давня перешкода – неможливість вступу на військового льотчика в університет. Але причина була вже цілком об'єктивна: їй уже 24 роки, а граничний вік – 23. Та й тут в оповіді журналістки з'являється хтось, хто допоміг (сам міністр оборони!).

Журналістка (транскрибування): нарешті, мрія здійснилася. Вона курсант авіаційного факультету, майбутній льотчик-винищувач <...> Попереду у Надії нові випробування і перепони <...>

Досить дивно, що журналістка як об'єктивний оповідач тільки відтворює тексти причин двох відрахувань Савченко з університету – «непридатна до вильотів як льотчик», підтримуючи цим створення образу жінки-курсантки як жертви сексизму, упередженого ставлення з боку чоловіків. Жодного коментаря від адміністрації університету, від інструкторів і викладачів у матеріалі!

Власне, сама така недосказаність історії навчання Надії Савченко (і не тільки в програмі «ДМБ») дозволяє маніпулювати думкою масової аудиторії. А образ жінки-одиначки, яка постійно бореться з чоловічим професійним оточенням свідомо використовується як елемент емоційного впливу на аудиторію.

У програмі Надія говорить про те, що закінчила університет як штурман «Су-24». (За іншими джерелами, вона закінчувала навчання саме як штурман гелікоптерів). Як не дивно, але в сюжеті є коментар Василя Нікіфорова, на той час заступника командувача Повітряних Сил ЗСУ, що жінка-штурман в армії вже не дивина. Він також пояснює, що згідно з наказом Міністра оборони жінки не можуть літати на винищувачах.

Сюжет закінчується тим, що Надія Савченко служить у військовій частині, вона штурман-оператор вертольоту «Мі-24» і що вона опанувала вертоліт уже тут в частині, бо по випуску з університету про нього нічого не знала.

У журналістському матеріалі на поверхні «лежить» ще один маніпулятивний прийом – апеляція до авторитетів чи то до відомих образів. Йдеться про фільм «Солдат Джейн». На рівні кадрів демонструють погolenі голови Джейн і Надії (під час служби в Іраку). Штучність у порівнянні зашкалює, хоча образ Надії, вірогідно, мав надалі використовуватись і для гендерної пропаганди і як приклад для наслідування.

Надія Савченко не буде матір'ю, вона не народжуватиме дітей, бо вона хоче «розпоряджатися своїм життям» (її вигляд під час цих слів за столиком у кав'ярні: шляпа в чоловічому стилі і цигарка в руці (не прикурена)). Але є в ній і жіноче: вдома в гуртожитку вона займається рукоділлям.

У цій же програмі підкреслюється, що дитяча мрія реалізована неповністю Надя не льотчик, хоча й піднімається в небо як штурман, тому у неї є доросла мрія: «здійснити бойовий політ на винищувачі».

Життєве кредо: «Бачу ціль – не бачу перешкод» [26]. Бачити ціль. Це дуже добре. Але суспільство живе і функціонує за певними правилами. Що тоді буде, якщо всім захочеться не бачити перешкод?

З точки зору маніпуляції можемо сказати, що тут ніби спрацьовує схема побудови сюжету багатосерійних серіалів: ніби має бути кульмінація (тобто дитяча мрія збулася), але на її рівні починає зав'язуватися новий конфлікт (бо доросла мрія ще не досягнута).

Щодо Бродів (це місто, де знімався сюжет для програми «ДМБ») і Надії Савченко є цікавий матеріал від Радіо Свобода [167], датований липнем 2016 року. Як зазначає автор, жителі Бродів негативно сприйняли нелюбов Савченко до свого міста, прописану в її книзі. Не дуже добре відгукувалися про Надію і її колишні колеги-військові. А вона сама зізнавалася, що пиячила, була депресивна [167]

А згодом був канал СТБ. Мало хто знає, що іракська медійна історія Савченко продовжила свій розвиток у програмі «Битва екстрасенсів».

На YouTube можна знайти уривок з програми, частина епізоду [72], в якому «захованого снайпера», персонажа за сценарієм, грала Савченко. Її «знаходить» одна із зарубіжних учасниць, і в телеефір йде історія Надії. Служила в Іраку, подобалася чоловікам, до неї сватався іракський принц і пропонував за неї 50 тисяч (мабуть, доларів) викупу. Хоча традиційно платять за жінок – 2–3 тисячі. Підкреслимо, що з сюжету важко зрозуміти військову спеціальність героїні на момент зйомки програми (називають льотчиця, оператор, титр підписує її, як стрілок, учасниця війни в Іраку). Голос за кадром говорить про те, що «зараз в Україні всього п'ять жінок пілотів-бомбардувальників. І Надія Савченко – одна з них...» [72]. Але на практиці вона не мала жодного відношення до бомбардувальників.

Основний акцент в цій програмі робився на створенні ефекту унікальності за допомогою таких маркерів, як жінка-військова, льотчиця. Візуально смисл цих маркерів транслювався через військову форму, в якій була Надія, а також через зброю (снайперську рушницю), яка майже всі відрізки відео була або в руках жінки, або біля неї. А перед цим була оповідь про любов до неї іракського принца. Вірогідно, щоб жінка-стрілок на війні не мала сприйматися як жінка-вбивця.

2014 рік став роком початку війни. І роком, коли всі у світі заговорили про Надію Савченко. Здавалося, що не залишилося в ньому людини, яка б не перейнялася долею жінки-військової. Хоча надалі перелік і українських військовополонених, і політв'язнів не обмежувався самою лише Надією Савченко.

Але... На документальному рівні фіксували її камери, вона давала невеличке інтерв'ю кореспондентів в Іраку.

А потім був Майдан. Там була Надія Савченко. І вона потрапляла в поле зору камер. У вже згадуваному нами телесюжеті журналістка характеризує Надію цитатою з Франка «дух, що тіло рве до бою» (що також є

елементом міфологізації постаті, до якої владі залучається цитата авторитетної у світі людини), при цьому зазначається, що під час Майдану Савченко «служила у Львівській області, але на протести потрапляла у найгарячіші моменти...» [42]. Тобто ситуативна поява на Майдані починає інтерпретуватися як системна боротьба Надії проти режиму Януковича.

Ось уже журналістка на виставці – а там як експонат чи малинова курточка, в якій була Надія на Майдані її портрет (телесюжет за березень 2016 року). Живу людину поступово починали меморіалізувати, шукати речовий матеріал для поклоніння (транслявали це через журналістські матеріали шляхом демонстрації на телеканалах). У цьому випадку виникає асоціація курточка на виставці ніби мощі святого в ларці.

Знаходить журналістка і свідків її присутності на цій території, і атрибут, біля якого її бачили – уже розфарбована 21 «Волга». Хоча у мережі Інтернет викладені відео- і фото й матеріали з Савченко на Майдані, і вони неоднозначні за своїм тлумаченням.

2.2. Надія Савченко: від бранки Кремля до української антигероїні

Рік 2014. Події, до яких більшість з нас не те, що не була готова, а навіть не могла уявити. Інформаційний потік буквально розриває повідомлення про те, що в полон взято українську військову Надію Савченко.

Наклалося два слова – полон і жінка. Плюс все це емоційно підсилювалося відео, знятим тими, хто захопив Надію (вона на кадрах з обмотаною головою; прикута наручниками до спортивного тренажеру тощо).

Шість років дають підстави й можливість переглянути наново й переусвідомити події того часу, а також значення і ролі комунікативних персонажів у цьому подієвому контенті.

Перша тема, яка й до сьогодні є дуже зручною для «розкручування» чи «закручування» міфу про Савченко-героїню. Це її полон.

Масова аудиторія споживає контент засобів масової комунікації. На час захоплення – мали тільки відео бойовиків. Відповідно, ворогам мали протиставлятися герої. Тому, вочевидь, домінувала позитивна заданість постаті. Але після іміджевих гойдалок і непродуманих (чи продуманих?) поведінкових стратегій Савченко, небагатослівні коментарі з приводу ситуації з її полонем потрапляють до аудиторії.

Наприклад, у назві сюжету ТСН від 29 вересня 2015 року [71] акцентується на тому, що Надія Савченко сама розповість про історію полону. Йдеться про судове засідання у справі Савченко. На суді була знімальна група ТСН. Журналісти беруть інтерв'ю у мами Надії – Марії, літньої жінки; говорять про те, що будівля суду охороняється великою кількістю поліцейських і військових, про перевірку речей і пропуск через рамку всіх, хто проходить у приміщення (очевидне емоційне нагнітання безвідносно до основного нарративу про полон). Надію звинувачують у замаху на вбивство, убивстві російських журналістів і незаконний перетин кордону. Українські журналісти підкреслюють, що справа проти Савченко цілком сфабрикована.

У сюжеті жодної оповіді про полон від Надії Савченко не було озвучено. Єдине, що стосувалося теми сюжету й на чому вона наголошувала, що на момент вбивства журналістів «Вестей» уже була в полоні.

З одного боку, заголовок телесюжету є цілком маніпулятивним, націленим на привернення уваги аудиторії, з іншого – дає можливість, хоч і фрагментарно, побачити, як проходить судове засідання у справі Савченко в Росії.

Є ще кілька моментів, на яких хочеться наголосити. По-перше, це кількість переглядів (офіційна сторінка ТСН на Ютубі) – за кілька років усього 2995 переглядів. По-друге, це тема вбивства журналістів. Про

спекуляцію на ній ми говоритимемо в іншому розділі при аналізі мас-медійного контенту, пов'язаного з постаттю Віталія Марківа.

У 2015 році (28 червня) на офіційній сторінці Радіо Свобода Україна на Ютубі було вміщено відеорозповідь бійця Тараса (про полон, його і Савченко) [15]. Автор сюжету Олег Інзик, кількість переглядів – 5857. Згадку про Савченко в заголовку можемо розглядати, як маніпуляцію для привернення уваги й збільшення переглядів.

Тарас більше говорить за себе, прізвище Савченко називає двічі і не розповідає про те, як її брали в полон. Важливою тут є реконструкція подій. Чи то для підтвердження достовірності оповіді, чи то для посилення емоційного впливу фокус камери «переїжджає» з обличчя (крупного плану) на шрами на руці (вірогідно від поранення).

Транскрибування розповіді Тараса Синяговського, кулеметника батальйону «Айдар»: 16 червня 2014 року ми заступили на третій пост у місті Щастя. Зранку, десь о шостій – о сьомій ранку, мене підняли... з криком «давай, бігом» нам потрібна кулеметна підтримка. Ми загрузаємось до комбата Мельничука в джип і летимо вперед. А потім під'їхав танк і нам команда: «Полтава, на танк!». Нас було п'ятеро полтавчан. «Пуля» дала команду (Надія Савченко). Вона не була командиром, але в її команді я не сумнівався. Нас обстріляли танк. Там була засада. Дуже грамотно зроблена, потім пояснили нам <...> Блок-пост скритого тіпа... І тут хлопки, впишки. Я зрозумів, що я поранений і потім уже лежав на асфальті. Сепари затягли в зельонку. Голову одрізали – не одрізали. У мене вуса, чуб був <...> Потім закинули на Камаз новенький, новенький російський Камаз. Це все в Луганське. І вона, і ми – все це в Луганське <...> Потім вже в обласну реанімацію. З лікарні перевели в онкодиспансер обласний, тому що через забор знаходилася їхня база, база бойовиків. 17 я потрапив, а на День Конституції мене поміняли. Рубан. Коли ми побачили цього Рубана, то він нам здавався яким таким Джемс Бонд. Ось він, генерал-полковник СБУ, хоч і в отставке, а СБУ. Стоїть серед всіх цих етіх. Ось він на машині, ось його

водітель, ось вам водички нате попейте <...> Всього сідаєм в машину, вони нам мішки на голову давай натягивать. Сіли, їдем в мішках, він каже «сніміть». Їдем, їдем, а це якраз там, де ми й потрапили, десь в цьому районі, на цьому куску траси. Коли дивлюся – наш прапор. Отоді я вперше в полоні заплакав [15]..

Виявляється полонених могли вивезти (про це розкаже й «Батя» (забрали сімох, але один був мертвий) [47]. І фактично з перших днів це робив Рубан, який, як виявилось потім, не був ніяким генералом СБУ і разом із Савченко стане фігурантом карної справи(тероризм і держзрада). Для масової аудиторії залишиться відкритим питання: а чому не забрали звідти Савченко. У переглянутих нами сюжетах відповіді на це питання ніхто не давав, воно навіть і не порушувалося.

На каналі Скрипіна є інтерв'ю «Баті» Валентина Лихоліта (згаданого вище) про те, як Савченко потрапила в полон [47]. Вихід матеріалу датується початком січня 2017 року. Кількість переглядів – 452 153.

Відчувається, що «Батя» про щось не хоче говорити. Він намагається пояснити ситуацію того дня і особливості бою. Чітко озвучується його позиція, коли його було поранено, командувати Мельничук призначив Надію. Саме під її командуванням в полон вона й потрапила. Відчувається, що «Баті» болить значно більше доля інших айдарівців, і про це він готовий говорити. Скрипін зачитує йому питання, чи правда, що Савченко і товариші їхали зранку (приблизно о дев'ятій) за грошима в гольфклуб. «Батя» це заперечує. Надалі він уточнить, що в той день було два бої («дві фази»): один з п'ятої до сьомої ранку (командиром був він, його було поранено; всіх своїх змогли вивести), а другий бій з дев'ятої і далі (саме там і командувала Савченко й були найбільші втрати).

Транскрибування: ... Надя пробула в Горлівці в полоні... Ми витягували з полону айдарівці, які пробули там год, рік, три місяці... То вони звідтіля верталися без вуха, без ноги, без руки <...> Значить, Надя не побачила, що там чорти, а я побачив, що там чорти, вбивають наших

українських людей, в полоні знущаються. Вона не може зрозуміти, що роблять там кадіровці, що робе там російська армія, що роблять козаки дунайські, кубанські. Я не зрозумів, це що не чорти? Мені дуже прикро, що Надя відхрещується від батальйона «Айдар». Вона воювала з нами. Дивіться, вона сказала в один прекрасний момент, що ні Мельничук, ні «Батя» не були її командирами <...> Я виконував обов'язки замначальника штаба, вона виконувала обов'язки замполіта(офіцера-вихователя) <...> Бій вели біля гольфклубу (між Металістом і Щастям, це якраз посередині). Тоді гольфклуб був сірою зоною... <...>

Як відволікання уваги від суті розмови, можна назвати й антураж – кухня, на якій (якраз під час розповіді «Баті») чоловіки готовлять їжу (Скрипін, Яневський), вони плачуть (говорять, що від цибулі). Можливо задля емоційного балансу.

При цьому «Батя» підтверджує інформацію, що на той час служба Савченко проходила у Львівській області і вона була в офіційній відпустці, з місця несення служби її ніхто не відпускав і не звільняв, хоча «з 10 травня 2014 року «Айдар» був ЗСУ».

У жовтні 28 квітня 2015 року ТСН на Ютубі розміщує матеріал про перший допит Савченко [190]. Переглядів 2 544.

Цікаво, що тут з'являється новий наратив від журналістів, пов'язаний із Надією, – наратив викрадення (до речі, такою була основна версія захисту Надії в суді). З'являється і нова учасниця події – сестра Надії. Версія сестер відмінна від оповідей чоловіків-військових. Тобто через ЗМК починають транслюватися інша інтерпретація подій 17 червня.

Транскрибування: слова журналістки: 5 червня 2014 року, за тиждень після викрадення, готель у Воронежі. Це перший офіційний допит Надії на території Російської Федерації. Слідчий на прізвище Манчин переконує українську льотчицю – вона лише свідок <...>

На цьому відео якраз зафіксована історія Савченко про свій полон. Транскрибування:

Савченко:...Парадокс потрапити в полон до власного народу...

Журналістка: Вранці 17 червня минулого року, дізнавшись, що українські бійці потрапили в засідку, розповідає Савченко, вона взяла чужий автомат і з міста Щастя на Луганщині разом із сестрою Вірою поїхала у бік селища Металіст. Коли почула постріли, залишила сестру і пішки вирушила шукати лінію зіткнення.

Віра, сестра Наді: Десять близько сьомої ми розійшлися, тому що я відвозила поранених, а Надя вже була ув'язана в цей бій.

Журналістка: Спочатку побачила поранених, потім згорілі бойові машини і врешті натрапила на бойовиків.

Савченко: Я не бачила блок-поста, по дорозі я спостерігала тільки спочатку підірвану техніку, потім я побачила вже місце засади <...> Коли на мене наділи мішок, я вже нічого не бачила...

Слідчий запитував, чи брала участь Савченко в обстрілі (вірогідно, коли йдеться про вбивство російських журналістів). Вона відповіла, що в неї не було міномета.

У цьому матеріалі слово надається й адвокатові Савченко Іллі Новікову. Він говорить про те, що саме слідчий Манчин сфабрикував справу проти Савченко, звинувативши її у вбивстві журналістів, такою була її мета.

Тема викрадення і після суду та обміну підтримується Надією Савченко [150]. 5 канал активно висвітлює обмін Надії (переглядів – 3 645). Транскрибування: Надія Савченко: Коли мене викрадали, я не знаю, як це було, по чийій добрій волі... вони не запитували. Мене просто посадили в машину, одягли мішок на голову, викрали, і все. Це було за один день [150].

У сюжеті ТСН від 22 березня 2018 року (основне питання в ньому – обговорення арешту Надії Савченко в Україні) ідеться також і про події 2014 року, пов'язані з полоном Савченко. Зокрема слова учасників тих подій десантника 80-ї бригади Миколи Патрощука (ті «пішли за водкою..., не знаючи наша територія чи не наша територія... і через них попали всі»; Микола і його побратими були відправлені на допомогу загону Савченко).

Далі, вважаємо за доречне, навести транскрибування ((слова журналістки): у тому бою... через дії, зокрема і Надії, підрозділ утратив бійців, а сама вона, переконані військові, потрапила в руки бойовиків через власну недбалість». Слова Миколи Патрощука: «Вона вибігла, перебігла на другий бік дороги, тут пішов обстріл. Там, соответственно, чеченець дав прикладом, як то сказати, сзати по затылку дав прикладом і забрав...) [187].

Слова заступника командир батальйону 80-ї бригади Івана Венгрин підтверджують попередній опис події від Миколи Патрощука. (Далі транскрибування: Ну, вона вийшла на дорогу, на перехрестя польової і асфальтної дороги, де відбувалася перехресна перестрілка, зі сторони безпеки, можна вважати, це було трошки безглуздом, тому що ведеться двостороння стрільба і вийти посередині і говорити по телефону...) [187].

У цьому ж сюжеті навіть дають слово військовому, який також потрапив у полон (хто він, у титрах не підписують). Він говорить про зухвалу поведінку Надії в перші дні полону і про те, що вона йому нагадувала Жанну Д'арк (при цьому при цих словах сам мовець іронічно ухмиляється, торкається носа; якщо розглядати такі знаки в контексті аналізу невербальної поведінки, то чоловік приховує правду, не хоче говорити, що саме відбувалося насправді) [187].

У запропонованому аналізі сюжетів від ТСН (йдеться про 2018 рік) чітко простежується зміна щодо можливих інтерпретацій постаті і дій Надії Савченко. Прямі оцінки від журналістів відсутні (що є цілком професійним), слово надається іншим – безпосереднім учасникам подій, не вирізаються слова про певну вину самої Савченко.

У перший раз (мається на увазі російський контекст) образ полонянки вибудовувався в конкретних часопросторових координатах. Це були конкретні території: спочатку захоплена бойовиками частинка України, котра дуже швидко була замінена конкретними містами РФ.

Перша іпостась мучениці функціонувала два роки, трансливалася по всьому світові і просторово прив'язувалася до території РФ (з акцентом, що

саме остання і була головним мучителем) – Воронежа, Новочеркаська, Донецька (Ростовська область) та ін. При цьому паралельно функціонував хронотоп боротьби за свободу Надії Савченко, який наповнювався подієвим і смисловими дискурсами, активними в конкретному часі і на конкретному просторі, подеколи можна говорити і про множинність хронотопів та їх перехрещення.

Варто зауважити, що іпостась мучениці транслиувалася на весь світ через агентів впливу і лідерів думки, з активним використанням ЗМК як каналів передачі інформації, так і засобів її творення. Найголовніше тут – з дозволу російської влади.

У концептуальному полі мученичества основними були такі входи, як обмеження волі (перебування за ґратами), голодування, інші варіанти протестної поведінки.

При цьому доступ професійних комунікаторів до Надії Савченко був жорстко обмеженим. Комунікація здійснювалася переважно через адвокатів. Відповідно ЗМК (і не тільки українські) не могли створювати і використовувати розлогий мас-медійний контент і формувати повний мас-медійний образ. Мали послуговуватися або російським медійним контентом, або власними записами (проте не могли робити їх регулярно), або інформацією від адвокатів, родичів, офіційних українських осіб, які брали участь у судових засіданнях. Савченко. Кількарічне перебування Надії Савченко в російській тюрмі на комунікативному рівні трансливалося або через новинний дискурс з використанням коментарів (адвокатів, родичів, уповноважених).

Мучеництво Савченко (на рівні поведінки, зафіксованої під час судових засідань і візуально фіксованої у новинах), подеколи могло скидатися на поведінку юродивої (у коментарях до телематеріалів її часто обзивали ненормальною чи божевільною).

Окрім цього, посилювався ефект юродства й мучеництва й голодуванням Надії. Перше голодування було 82 дні, про нього вона

оголосила 13 грудня 2014 року. Про друге оголосила 17 грудня 2015 року, за словами адвоката, мала намір голодувати до кінця суду [69; 70; 73; 74; 75]. Також у цьому контексті мала значення й міжнародна акція, зокрема #FreeSavchenko [1; 2; 3; 173].

Не зважаючи на жорстокий і несправедливий вирок Надії Савченко (22 роки позбавлення волі), під тиском міжнародної громадськості РФ була змушена обміняти її на двох російських військових Єрофєєва й Олександрова, затриманих і засуджених в Україні [3; 37; 111; 78].

За час перебування в СІЗО мучеництво Надії Савченко почали підтримувати й розігрувати на рівні політичних еліт, як у самій Україні, так і за кордоном. (Саме статус народного депутата, участь у ПАРЕ надавали їй імунітети). Так у 2014 році вона йшла першим номером за списками «Батьківщини» на виборах до Верховної Ради України й була обрана, вона також презентант України в ПАРЕ (на рівні члена делегації). У 2015 році – стає Героєм України (і до сьогодні для більшості є відкритим питання «за що нагородили?»). Порошенко у своїй промові закладає символізацію її постаті, публічного формування образу-символу (незламності, боротьби, любові до батьківщини). На час висування й обрання Надія була під слідством у РФ [38; 56; 76; 77; 79].

Після повернення в Україну Савченко стає своєрідною іконою, жінкою-героїнею, вартою поклоніння і наслідування. «За час російського ув'язнення Надія Савченко стала найвідомішою українською льотчицею та символом війни на Донбасі...» [81]. Але в цьому контексті дещо дивно виглядала стримана зустріч Юлії Тимошенко і Надії Савченко. (До речі, політтехнологи попереджали, що альянс Тимошенко й Савченко буде нежиттєздатним, за найгіршим сценарієм «кривавим» протиборством саме через непередбачуваність поведінки Надії).

Майже одразу після прильоту в Адміністрації Президента відбулася прес-конференція Петра Порошенка, на якій була присутня Надія Савченко.

Порошенко зауважив (транскрибування): У цей день на Україну повернулася Надія, Надія Савченко. І надія, і тверда віра в нашу перемогу. Так як ми повернули Надію, так ми повернемо Донбас, так ми повернемо Крим під український суверенітет. Надія стала символом. Символом гордості і нескореності, такою якою є Україна. Такою, якою є українська жінка. Такою, якою є офіцер Збройних Сил України [100]. Закрутили ланцюг асоціацій аж занадто!

У цих словах було закладено символічно-асоціативний ряд, який мав співвідноситися з постаттю Надії Савченко (якщо точніше, то вона мала відповідати закладеним технологіями іміджевим позиціям). Савченко відтоді мала стати не просто героїнею, а героїнею-символом цілої нації. (До сьогодні політтехнологи й пересічні громадяни шукають відповідь на питання, чому символом було зроблено Савченко, адже в полоні й в ув'язненні на той момент було багато українців).

При цьому під образ Савченко-героїні було сформоване й потужне семіотичне поле героїні-символу – це Золота Зірка Героя України, значок депутати Верховної Ради, місця в статусних локусах (Верховна Рада України, ПАРС), членкиня «Батьківщини» і місце в перших рядах сесійної зали тощо. Отримувала також Надія і міжнародні відзнаки [135].

Виявляється, навіть гора в Гімалаях була названа ім'ям Савченко – Надія [66].

Однозначно, що після тривалої в часі боротьби за Надію Савченко на найвищому державному рівні були потужні іміджеві плани щодо використання нового символу України як у національному, так і у світовому політичному, комунікативному і семіотичному просторах у процесі протистояння з Російською Федерацією.

Проте реальна Надія Савченко поборолася міфотворчість державних технологів, а її семіотичне поле від певного моменту втратило значення для більшості українців (йдеться про масову аудиторію). Поступово міф став руйнуватися, героїка почала замінюватися поведінковою і мовленнєвою

анархією чи махновщиною. Образно починає виникати метафорична асоціація з голим королем з казки Андерсена: усім здавалося одне (точніше, їх переконали в цьому), а насправді – усе було іншим і, як не дивно, очевидним. Наголосимо, розуміючи, що маємо справу з простором масової комунікації і роботою професійних комунікаторів, маємо чітко усвідомлювати, що навіть так звана «самодіяльність Савченко» в Україні після її обміну має всі ознаки технологічності.

Підкреслимо, що поведінкові стратегії не були змінені. У певних ситуаціях і за певних обставин (там або коли не можна було так, як завжди) включався механізм стримування (внутрішнього чи примусового стороннього).

Наше завдання далі – відстежити, як саме в засобах масової комунікації відбувалася деміфологізація постаті бранки Кремля Надії Савченко.

Нагадаймо, що каденція депутатки Савченко була завершена 29 серпня 2019 року, тобто тоді, коли закінчила свою каденцію і вся Верховна Рада восьмого скликання (27 листопада 2014 – 29 серпня 2019).

Маємо стисло нагадати, з якими подіями співвідносні життя і діяльність Надії Савченко за три роки після звільнення.

Вихід з ВО «Батьківщина», а по суті неприхована «підстава» Юлії Тимошенко та однопартійців (хоча власне постать Савченко під час виборів у Верховну Раду була технологічно використана (йшла під номером першим)) [131; 158; 171]. Офіційно «Батьківщина» такий крок Надії пояснювався бажанням стати політично самостійною, а також її неконтрольованою поведінкою (йдеться про грудень 2016 р.). Савченко як членкиня ВО «Батьківщини» не узгоджувала свою дії з однопартійцями, часто говорила і діяла в розріз партійної політики (була в Мінську і в обхід офіційних каналів зустрічалася з особами з ЛДНР, також була в Москві на судовому засіданні (справа Клича і Карпюка) та ін. [131; 158; 171; 172].

Якщо переглянути архів новинної стрічки на «Українській правді» від початку діяльності Надії у Верховній Раді після обміну (кінець травня 2016 –

осінь 2019 рр.), то, оглядаючись назад, розумієш цілковиту керованість, заданість поведінки та дій, комунікативної й риторики Савченко (хтось назначив її Месією, вона з цим погодилася).

Наприклад йтиметься про спонтанні поїздки в зону АТО [117], про «їздити» на окуповані території, про вести переговори з бойовиками і керівниками самопроголошених республік (наприклад, її слова: «Звичайно, на це давала дозвіл Москва. Звичайно ж охорону там і конвоювання мене організовувала на місцевому рівні "ДЛНР", але мені абсолютно байдуже, як це відбувається, бо ми робимо те, що потрібно»), також про самовольство йшлося і в інших матеріалах «Української правди» [45; 118; 125; 146; 149; 168], про «хотіти» займатися полоненими та їх визволенням [123; 178] і, зокрема, організацією із звинувачуванням чинної влади вуличних акцій матерів, акцій їх голодування [57;142; 152], про «друкую» списки полонених [134; 152; 18;]; про «хочу» стати президентом і диктатором [126; 141; 144], про заклики «зносити» цю владу [129] про те, що вона буде лідером для власної політичної сили, про похід на вибори [23; 122 ; 136], про створення власної партії «Громадсько-політична платформа Надії Савченко» (а партія – не випадковість чи особиста забаганка, це технологічний проєкт: «Ця партія не буде формуватися звичним чином, ми не будемо набирати багато партійців, роздавати всім членські квитки, вказувати що робити і вчитися як партію любити» [61]) тощо.

Надія Савченко публічно поводитися так, ніби увірувала в свою унікальність, у своє ексклюзивне право безкарно робити те, що їй заманеться. І замість Надії-героїні на арену «виходить» по-народному названа Гадя ((з одного боку, алюзія до мініатюри Галустяна, з іншого – похідне від слова «гадити»), прізвисько, яке дуже швидко прижилося, коментарях до матеріалів мас-медіа, у соціальних мережах). Відповідною до цього ЗМК також фіксують негативну реакцію тодішнього президента, громадськості, політичних діячів, депутатів, військових та ін. [4; 27; 82; 110].

До того ж масове захоплення Надією в комунікативному просторі все частіше буде плямуватися рішеннями і подіями, пов'язаними з так званим законом Савченко (діяв усього два роки (2015–2017) [28; 46; 103; 113; 133], з провокативними висловлюваннями й діями по відношенню до чинної влади й до народу України [143]; навіть українська делегація в ПАСЄ припиняє її членство [115].

Усе це створило об'єктивні передумови для активізації деміфологізації Надії Савченко. Надалі спостерігаємо механізми «розвічання» міфу про Савченко. Вона залишається борчиною, тобто в основі – боротьба, але виступає вже проти тих, хто допоміг їй уникнути тривалого ув'язнення в Росії.

Апофеозом стають перші місяці 2018 року, коли влада, силові органи й органи безпеки втрачають терпець і починають публічно звинувачувати Надію в злочинах проти держави. Фактично щоденно, у новинній стрічці «Української правди» є інформація про Савченко, а перед цим про пов'язаного з нею Рубана, керівника «Офіцерського корпусу» (8 березня його було затримано з великою кількістю зброї на одному з пунктів пропуску) [52; 114; 127;].

У одному з матеріалів [127] А. Геращенко висував досить серйозні звинувачення на адресу Савченко, наголошуючи на тих моментах, щодо яких поставали питання у більшості українців: «ні на одному судовому процесі над українськими політв'язнями не давали можливості здійснювати прямі телетрансляції, надягати футболки з тризубом, співати український гімн <...> Тільки на процесі Савченко російський суд дозволяв присутність усіх медіа. Світові, українські, західні (ЗМІ – ред.) з неї зробили інформаційну бомбу, розкрутили і кинули в наш інформаційний простір» [127]. У новинній стрічці трансливалася інформація від (на ті часи) Генерального прокурора Ю. Луценка про достатність підстав для притягнення Савченко до кримінальної відповідальності. На репліку депутата щодо того, як бути з тим, що саме Порошенко і його політична сила доклали максимум зусиль для повернення

Савченко додому було зазначено, що вони захищали українку, як захищали б будь-якого громадянина нашої держави, «але звільнений заручник, навіть нагороджений званням Героя, має виконувати закон...» [53].

Заяви офіційної влади не викликали сумнівів у масовій аудиторії, адже паралельно з ними в мас-медійному просторі транслюється й інформація щодо провокативних дій і слів Надії. Наприклад, у одному з матеріалів «Української правди» фіксуються такі слова Савченко: «Зараз є багато військових, які мене чують, які погоджуються, що військовий переворот в Україні – це досить очікувана і, напевно, досить правильна подія» [119].

Одразу виникла аналогія з відомим літературним персонажем. «Я тебе породив, я тебе і вб'ю». Гасло Тараса Бульби, звичайно що в переносному значенні, мало описати подальші дії діючої влади, зокрема й у розвінчанні штучно створених ореолів мученичества й святості. Це починає нагадувати технологічний пінг-понг.

Так Савченко заявляє, що влада хоче її вбити [145], звертається до президента з дисциплінарною скаргою на генерального прокурора [139]; з одного боку натякає на якусь гру і ходи, що ніби все, про що говорить, робилося спеціально (на своєму брифінгу 20 березня 2018 року [17]), а з іншого – випускає відеоролик-провокацію, який закінчується фразою «Ба-бах! Всра**ся?» і підпис: «Надія Савченко. Депутат від народу». [177], дозволяє собі комунікативні провокації у публічних виступах [160], наприклад: «Ніколи не підірвала б Раду, якби там були невинні люди...» [148] та ін.

Влада ж демонструє свою послідовність, серйозність намірів через конкретні дії – подання ГПУ, позбавлення недоторканості, арешт [94; 109]

Усі ці технологічні гойдалки (як варіанти і варіації впливу на маси) «розгойдуються одночасно», і в масовому комунікативному просторі з приводу Надії Савченко відбувається паралельна трансляції двох іпостасей:

- Надя-символ боротьби, символ свободи, але вже не тиражований і не підтримуваний діючою владою. Навпаки влада розпочала його розвінчання

(це офіційна позиція влади) і формування образу злочинниці, ворога [20; .55; 102]

- Надя-символ боротьби, символ свободи, але вже йдеться про боротьбу внутрішню, про свободу України не від зовнішнього ворога, а від тодішньої влади (це смисли, трансльовані Савченко та її пулом). «Ні, не зраджу народ України!.. Я доводила, що я є Героєм України в московських в'язницях проти ворога зовнішнього, доведу і вам, внутрішнім ворогам України, що таке Герой України.. » [5].

При такій оксюморонній ситуації, коли героїня вже не героїня, у певний спосіб має формуватися й комунікативний простір Заходу, який так активно підтримував справу України щодо звільнення Савченко з РФ. І мала бути й інша реакція, не владна, а інших партій, політичних сил на те, що відбувалося в Надією Савченко.

Щодо першого, то міжнародна спільнота, у першу чергу, орієнтувалася на офіційний Київ. Тому і були заяви типу: «Ми обізнані зі скасуванням парламентського імунітету депутата Надії Савченко. Ми очікуємо, що верховенство права та її права будуть дотримані» [175] та ін.

Щодо другого, то тут, як виявилось, усе закручувалося набагато цікавіше й технологічніше. Сестра Віра починає слати листи до лідерів країн світу, зокрема до Трампа [24], потім листа до нього писатиме й сама Надія (про звільнення полонених українців); а ще – до Путіна; у російських ЗМІ надають висловитися з цього приводу представникам самопроголошених республік, котрі переконують, що в разі потреби Надія може звернутися по допомогу до них [19], а в межах самої України на захист Савченко стала пропутінська партія [161].

Технологічна поведінка Савченко в СІЗО в Україні мало в чому відрізняється від того, що було в СІЗО у РФ. У першу чергу, це дії на привернення уваги громадськості. В Україні все це має більше шансів бути ефективним і дієвим, адже обмеження щодо спілкування з рідними, колегами, представниками мас-медіа не можна порівняти з тими, що були в

Росії. Тобто знову треба було працювати в межах концептуальних полів жертви і мученичества: йдеться про голодування (Надія відмовлялася від їжі кілька разів), про медичні операції, про активну комунікацію зі ЗМІ (замість самої Савченко) її сестри Віри і мами Марії, і що було найважливішим – забезпечення роботи Савченко як народного депутата (законом це не виключалося) [11; 24; 116, 157].

Варто наголосити, що активність журналістів у висвітленні справи Савченко (також і Рубана) з часом зменшується. Розгляд справи Савченко затягувався, а мас-медійний дискурс військовополонених і політв'язнів поповнився новими подіями й ув'язненими, тому став більш акцентним саме на її персоні.

Інформаційне поле активізувалося, коли Надія захотіла спробувати стати президентом України, перебуваючи в СІЗО. Її сестра принесла документи, але ЦВК відмовила в реєстрації через невідповідність до виборчого законодавства. Текст Постанови про відмову можна знайти на сайті Верховної Ради України [107]. Причини відмови: невнесення грошової застави, невідповідне оформлення документів.

Для чого треба нести документи, заздалегідь розуміючи, що буде відмова? У нас відповідь одна, аби був інформаційний привід для підсилення трансляції образу Савченко як мучениці і жертви режиму, тепер уже в Україні.

Кримінальне впровадження не було закрите, але з-під варти і Савченко, і Рубан вийшли 15 квітня 2019 року. Чому так сталося пояснила Лариса Сарган (на той час речниця генпрокурора): адвокат Рубана оголосив про відвід секретаря засідання майже опівночі (тобто заміну не могли зробити вчасно), далі той самий адвокат пішов з будівлі суду. «У зв'язку з відсутністю захисника обвинуваченого... адвоката Шевчука... суд прийняв рішення про відкладення судового розгляду, визначивши наступною датою судового засідання 07.05.2019» [54].

Якщо взяття під варту Савченко транслювалося в прямому ефірі й трансляція була тривалою, то про вихід Савченко і Рубана з СІЗО все подавалося на рівні коротких інформаційних сюжетів на 1,5–2 хвилини [54]. «Наш», наприклад, вів трансляцію із зали суду [124]. (Сюжет тривав 13:53 і вартий бути переглянутим, аби зрозуміти, наскільки важко було працювати суддям у тій ситуації. Шапіто чи шоу Савченко вдавалося влаштовувати не тільки в російському суді, якщо то був суд, то чому так можна тільки, коли в Надія Савченко).

Справу ніхто не закривав, слідство триває, й до сьогодні актуальним є питання запобіжного заходу.

Її вихід із СІЗО певні технологи розглядали як основну загрозу для інших кандидатів на посаду Президента України, адже навіть формат такої резонансної справи дозволяв Надії Савченко брати участь у виборчому процесі на кількох рівнях – народного депутата і президента країни. Партія Надії Савченко висунула на вибори у Верховну Раду сімох кандидатів, серед яких була Надія, а також її сестра Віра [96; 181].

Савченко вважала себе основним конкурентом Порошенка в боротьбі за посаду президента, вона була переконана, що має авторитет на Донбасі (тому й балатувалася як народний депутат у Зайцевому) і що голосувати за неї навіть приїдуть з території ОРДЛО. Правда виборів виявилася зовсім іншою. За Савченко на виборчому окрузі було подано всього вісім голосів [43]. Потім говорила, що все було нечесно.

Свою версію, чого саме Савченко опинилася під слідством і в СІЗО, про свої політичні амбіції і погрозу фізичної розправи з Радою, Надія виклала розлогу інтерв'ю А. Діхтяренку з «Радіо Свобода». Але зайвий раз маємо нагадати, хоч як Надія і не намагається переконати маси, що вона скрізь сама, технологічність проєкту «Надія Савченко» надалі приховати все складніше.

Не судилося Надії бути президентом. Не стала й депутатом від народу. Здавалося, що вона стане нецікава інформаційному простору, професійним комунікаторам.

Проте комунікативна активність Савченко на певних українських каналах просто вражає.

Звернімо увагу на те, що в більшості програм Надія Савченко представляється не як колишня депутатка, а як народна депутатка попереднього скликання (таке представлення можна сприймати як складник маніпуляції, адже не вся мас-медійна аудиторія знає, яке число скликання й коли було у Верховної Ради). Погодьтеся, що, мабуть, дивно звучало б, якби нас зараз представляли як випускників дитячих садків якого року, випускників школи якогось року чи університету, технікуму, ПТУ тощо. Завжди актуальною є інформація про поточний момент, про те, чим займається людина на час приходу на канал. Виходить, що інформація про те, чим займається сьогодні Надія Савченко, не оприлюднюється.

Винятком хіба що можна назвати ефір з Надією Савченко у програмі «Время Голованова» на # Україна24 (від 02.07.20). Ведучий відкрито запитує, чим саме зараз займається Савченко. Вона трішки нітиться. Суть її відповіді: ходить на ефіри (це займає багато часу, вірогідно, цим і заробляє на життя), де виконує місію розвіювачки міфів, решту часу займається домашньою роботою, займається пошуком роботи або якимись підпрацьовками. «То я знаходжу, чим себе зайнять. І навчанням... читать, читать, думать, анализывать...» [67]

Телеканал «Zik», спеціальний гість на ток-шоу «15» Надія Савченко, представлена як депутат Верховної Ради України VIII скликання (наприклад, Теми, експертом (точніше – суб'єктивним інтерпретатором) яких виступає Надія: наприклад, (ефір від 16.06.20): питання референдуму, місцеві вибори, про Петра Порошенка тощо; (ефір від 25.08.20): про Венедиктову, МВФ, місцеві вибори; (ефір від 24.11.20): карантин вихідного дня, «програш

«слугами» місцевих виборів (Д.П. – хоча статистика говорить зовсім про інше!), про терориста з Луцька та ін.

Також брала участь Надія Савченко в ток-шоу «13», «19» («Zik»), а також «Кожен з нас президент».

Полюбляє запрошувати на ефіри Савченко і телеканал «НАШ», зокрема на ток-шоу «П'ятниця. Вечір», «Марафон», «Межа» та ін. Надія виконує роль одного з експертів. Сфера експертних оцінок – усе, що тільки можна; і добре, коли ще можна покричати, пообзивати і поскандалити.

З'являється надія Савченко і в програмах на NEWSONE (адреналін-шоу «Протистояння») [83] та ін. Не залишається осторонь і канал «112 Україна», зокрема можна назвати ток-шоу «Голос народу».

Вочевидь технологічно карта Савченко ще не розіграна до кінця. Вона активна учасниця ефірів тих каналів, які, переважно, обстоюють проросійську позицію і належать пропутінським симпатикам. Увесь цей час Савченко перебуває під слідством, її звинувачують у тяжких злочинах, але про це ніби всі забули.

Буквально технологи не дають їй «вмерти» політично. На рівні аудіовізуальної підтримки – масі не дають забути, як виглядає Савченко, як звучить її голос, підживлюють інтерес до неї завдяки її провокативній поведінці.

Уже зараз можна спрогнозувати, хто буде основними модераторами інформації, як тільки-но знову розпочнуться судові засідання у справі держзради і тероризму Савченко. Чітко простежується своєрідне підґрунтя перед паралельними процесами: з одного боку і далі триватиме дещо уповільнена деміфологізація, ініційована і підтримувана одним політичним табором, а з іншого розкручуватиметься реміфологізація постаті Надії Савченко. Комунікативна активність Савченко у певних ЗМК дає чітку вказівку, хто буде використовувати ці технології.

У «Харді з Влащенко» журналістка поцікавилась, чи за сценарієм розіграє Надія своє життя. У відповідь почула (транскрибування): «Сценарій

мого життя – виключно я. І я вважаю, що я дуже скоро напишу, допишу мемуари, зніму фільм, або знімуть якісь продюсери фільм і я, навіть, зіграю в цьому фільмі головну роль. На заздрість всім...» [83].

Вам не здається, що вголос проговорюється чужий сценарій? Вам це нічого не нагадує? Олег Сенцов?! Нам здалося, що, з одного боку, була проговорена частина саме його наративу, а з іншого – розуміємо, що міфотворчість триватиме далі.

РОЗДІЛ 3 ПОСТАТЬ ОЛЕГА СЕНЦОВА В ЗМК: ПОЧАТОК МІФОЛОГІЗАЦІЇ І ВІДМОВА ВІД НЕЇ

У травні 2018 року “Українська правда» звернула увагу на пост Надії Савченко (під слідством, але в статусі народної депутатки) у Фейсбуці [173], де вона, заявляючи про підтримку Олега Сенцова, почала його застерігати від загрози, яку, на її думку, становила українська влада.

У цьому тексті можна відстежити традиційну тактику Надії, яка спостерігається за публікаціями про неї в мас-медіа, – вона жаліється на те, що їй чогось не дають, щось не дозволяють або заважають. Цього разу варіант був такий: спочатку влада зробила її героєм, а тепер вона – антигероїня через те, що її почала молоти машина політичного авторитаризму.

Також Надія сумнівалася в щирості Порошенка й українського політикуму, які по всьому світові говорять, що Сенцова треба звільнити, бо ці люди свого часу також заявляли, що Надія не має бути ув’язнена.

Чомусь Савченко вирішила стати на шлях наставництва по відношенню до Олега Сенцова і взялася давати йому поради, як йому жити в Україні. По-перше, на її думку, це мала бути сама лише творчість; по-друге, шлях слави для Олега вона співвідносила (як один з варіантів) зі словосполученням президентська маріонетка; по-третє, не виключалася нею й боротьба з “«несправедливою системою» в Україні”.

Чесно кажучи, дивний пост. І недарма на нього звернули увагу журналісти. Вона прекрасно усвідомлювала, що тільки зусилля української офіційної влади, активізація нею міжнародної спільноти можуть стати дієвим механізмом впливу на рішення держави-агресора. А написала чомусь більше про тих, кого знову в чомусь звинувачувала, а менше про підтримку.

Тема в'язнів і бранців та їх комунікативного представлення в масовому просторі, майже не пов'язується з розумінням того, чому на одних відточуються алгоритми міфотворчості, а на інших – ні.

Так в Україні протягом трьох років тривала інша історія за повернення людини в Україну. До нього із застереженнями Савченко публічно не зверталась. Йдеться про Віталія Марківа, якого було звинувачено у вбивстві італійського фотокореспондента Рокеллі і російського перекладача (є уточнення, що довести, що він вбивця, не вдалося, і його засудили як співучасника «злочину»). Події загибелі журналіста і перекладача датувалися 2014 роком. Місце трагедії визначалося як Слов'янськ.

Марків був заарештований в Італії у червні 2017 року за хибними звинуваченнями, а влітку 2019 року був засуджений більше ніж до 20 років італійської в'язниці.

Про те, що Марківа незаслужено затримали в Італії українська спільнота знала. Час від часу з'являлася інформація від журналістів чи то офіційних осіб про перебіг італійського правосуддя, проводилася акція #freemarkiv [65], але ніхто не збирався влаштовувати з цього шоу! Ані власне Віталій та його родина, ані українська влада.

Щодо технологічних ліфтів для створення образу героя, біографія Віталія Марківа (і громадянина Італії теж) на відміну від біографії Савченко є, на наш погляд, більш виграшною: з дитинства виїхав з сім'єю до Італії, там учився і працював, коли розпочався Майдан – приїхав до України, відновив громадянство, як доброволець пішов у АТО, підписав контракт і продовжив службу в Національній гвардії [58].

Усі розуміли, що боротьба на полі правосуддя й на чужої країни – Італії – справа тривала й кропітка. Ускладнювалося це все ще й упередженим ставленням певних італійців (під впливом РФ) до подій, що відбувалися на території України.

Хоча, наприклад, в українських медіа була озвучена й така теза: тодішня заступниця міністра (МЗС) Олена Зеркаль говорила, що італійці з

2015 року зверталися до нашої Генпрокуратури з проханням допомоги з розслідуванням. Зверталися неодноразово: «а їх, як і родичів загиблого журналіста, просто ігнорували... якби в нас були результати розслідування вбивства італійського журналіста й українське слідство співпрацювало з італійським, то ймовірність переслідування й такого результату, який ми сьогодні отримали, була б набагато нижчою або навіть мінімальною. У кожному разі не було б такого відчуття політичного переслідування» [180].

Від певного часу українська влада не залишилася байдужою, підключилася до процесу звільнення Віталія (у листопаді 2019 року Україна подала апеляційну скаргу на вирок Марківу) [58]. Не була байдужою й українська діаспора в Італії, українські журналісти (наприклад, на архівних стрічках українських мас-медіа (наприклад, Укрінформу, ДетекторМедіа можна знайти чимало інформації про події, пов'язані з Віталієм Марківим за кілька років), італійські журналісти та ін. Аби донести правду в першу чергу до італійців і побороти фейки у справі Віталія, О. Токарюк з Громадського й журналісти з Італії – Д. Еліа, Кр. Тінацці, Р. Лагаттолла – на початку 2020 року представили власне документальне розслідування про події 2014 року, пов'язані із загибеллю італійського фотокореспондента й долею Віталія. «The Wrong Place» була показана в італійському парламенті [176]. Частину свідчень з документальної реконструкції подій було використано в італійському суді.

У листопаді 2020 року Віталій повернувся додому (перед цим апеляційний суд визнав його невинним). Була й урочиста зустріч на аеродромі, була й зустріч з Президентом Зеленським і нагорода від нього, і від Епифанія, було й велике інтерв'ю на UA: Перший та його платформах.

Але в центрі всього цього була людина і людська доля: був військовослужбовець НГ, громадянин України, і була держава Україна, яка боролася за нього і для якої ця боротьба була важливіша за технологічні дивіденди...

Фінал історії казковий: правда і добро перемогли, а... ніхто і ніщо не «застраховані» від технологій.

Наративи Віталія Марківа і Надії Савченко, на перший погляд, у чомусь подібні, проте технологічна їх реалізація на рівні символізування і героїзування – відмінні.

Історія Олега Сенцова подібна до історії Надії Савченко тільки тим, що він потрапив в пазури російського правосуддя. На нашу думку, наративи окупації Донбасу і Криму політтехнологи в Україні й у Росії почали розводити майже одразу по факту відбирання/зайняття територій і перспектив обстоювання своїх інтересів. Навіть на рівні міжнародних документів, угод, перемовин, – це дві окремі теми, й проговорюються вони, зазвичай, нарізно.

Кримчанин Олег Сенцов підтримав Євромайдан, після окупації їздив на територію Криму, не приховував і обстоював свою проукраїнську позицію. Через це був призначений російською владою на роль терориста (звинувачення в участі в терористичній організації, у вибухах у громадських місцях і підпалах офісів) [162].

Біографія Сенцова всім відома [90]. Головне в ній те, що людина займалася улюбленою справою, яка стала її професією. Сенцов мав хист і став митцем, кінорежисером, письменником.

Саме його приналежність до кіномистецтва дозволила активізувати увагу світової спільноти, зокрема творчої, до питання його незаконного затримання й ув'язнення, побіжно й до теми окупації Криму.

Маємо зазначити, що семіотичний простір Олега Сенцова був сформований ним самим ще до ув'язнення. (У Савченко він формувався технологічно, іншими, акцентно після її арешту в РФ).

Так ним був знятий повний метр «Гамер» (2012), представлений на кінофестивалі (Роттердам) і відзначений премією в Росії; проєкт «Носоріг» публіка побачила в 2013 р. (кінофестиваль в Одесі).

Семіотичний простір від днів арешту й ув'язнення до його звільнення підтримувався як самим Сенцовим (але вже опосередковано, через публікацію його творів, через демонстрацію його фільмів [174]), так і через акції протесту і підтримки відомих світові митців [64; 112], звернень політичних діячів; функціонування комунікативного простору фейсбуксторінок, присвячених бранцям Кремля; активних виступів громадськості різних країн світу [8; 9; 49].

Почали виходити друком книги: його російськомовні оповідання, написані до ще арешту, з ініціативи відомого українського режисера О. Саніна; «Олег Сенцов» О. Мимрука (це зібрані до купи уривки з творів, сценаріїв, протоколів допитів, розповіді про Сенцова від тих, хто його добре знав) та й сам Сенцов за ґратами писав твори, писав сценарії (інформацію про це можна було дізнатися з журналістських матеріалів [153]).

Семіотичний простір Сенцова формується і через своєрідні «ініціації» - публічне визнання, виділення з-поміж інших: у 2014 і 2015 році нагороджують орденами «За мужність» (різних ступенів), а в 2016 році він стає лауреатом Шевченківської премії (ігрове кіно – «Носоріг» і «Гамер»), до того ж його відзначають багатьма преміями в різних країнах світу [154].

Якщо подивитися на імена тих кіномитців, політичних лідерів і державних діячів світу, які підписувалися за Сенцова, а також на назви премій, то всі слова зайві [154].

Сенцов був затриманий 10 травня 2014 року і засуджений військовим судом 25 серпня 2015 року (20 років). Разом з ним був засуджений і Олександр Кольченко (на 10 років).

З 2017 року колонія «терориста» Сенцова знаходилася у м. Лабитнангі (як подали й де похолодніше, у Тюменській області), а до цього була Якутія та інші міста.

Російська влада не намагалася робити процес над Сенцовим і Кольченком медійно привабливим для світової аудиторії. Це було вдячне тло

для формування образів ворогів, розрахованих на громадян РФ, і показові попереджальні приклади розправи з незгідними – для кримчан.

До того ж ані Сенцов, ані Кольченко не влаштовували шоу і провокації на судових засіданнях.

Переглядаючи архів стрічки новин на Укрінформі, звертаєш увагу на те, що більшість повідомлень стосувалося саме акцій на підтримку Сенцова, йшлося про заяви політиків і митців з проханням звільнити Сенцова.

Одним з основних комунікаторів, який безпосередньо міг транслювати інформацію напряду – адвокат Сенцова, рідні, офіційні особи в Україні, правозахисники, які займалися цією справою. Саме через них дізнавалися, чим займається Сенцов, чи доходять до нього листи з України і світу, який його стан здоров'я, били на сполох, коли не могли визначити місце перебування Сенцова та ін.

Проте були й прикрі моменти, коли двоюрідна сестра Сенцова, Наталія Каплан, не могла отримати дозвільні документи для перебування на території України. Як зазначав тодішній міністр закордонних справ Павло Клімкін, Наталія мала 17 разів ходити до міграційної служби, і в неї не приймали документи! [48].

Окрім цього, у мас-медіа подавалася інформація про те, що Олег Сенцов сподівався на можливість політичного обміну між ув'язненими [7].

На Укрінформі наприкінці 2016 року був опублікований цікавий матеріал про прес-конференцію Путіна, на якій він, відповідаючи на питання про Сенцова і Сушенка, сказав, що не проти таких акцій, тільки треба навести порядок. Між рядків читалося таке: ну до чого тут я, це вони самі. Ось ця цитата (мовою оригіналу): «Ну скажите, пожалуйста, что нам делать, если кинорежиссер, а это доказано в суде, готовился к совершению террористических актов? Его отпустит только за то, что он режиссер? Чем он отличается от кадрового сотрудника военной разведки, который планировал делать то же самое? Мы сегодня отпустим одних, а завтра придут другие. Надо договориться, чтоб это было прекращено, и тогда можно будет

подумать и об амнистии, я против этого ничего не имею..., – сказал Путин» [16; 108].

Причому «можно будет подумать» тривало кілька років.

Маючи чітку громадянську позицію, політичні переконання, будучи людиною вольовою і послідовною, Олег Сенцов оголошує безстрокове голодування (травень 2018 року). Навіть скупі інформаційні матеріали передавали розуміння того, що Сенцов буде йти до кінця.

Творча, політична громадськість світу, пересічні громадяни не припиняли різноманітні акції підтримки, на семіотичному рівні закріплювали прізвище Сенцова в дискурсивному полі творчої еліти, руйнуючи образ терориста і злочинця, який вибудовувала російська пропагандистська машина.

На початку вересня 2019 року, дотримуючись певної секретності, Сенцов разом з іншими в'язнями Кремля повернувся в Україну [95].

Але перед цим була досить не приваблива подія, спеціально чи не спеціально спровокована журналістами, вони збурили громадськість очікуваннями прибуття в Україну Олега Сенцова та інших політв'язнів. За це було соромно.

Ефіри зустрічі Сенцова та інших в'язнів були прямі, емоційні, до сліз. Звісно, що за всіма по-драматично щасливими картинками була прихована титанічна робота представників влади, різних державних служб, дипломатів, правозахисників (і не тільки українських).

Звісно, що цьому щасливому моменту не могли не дисонувати спроби очернення як цієї події, так і дій України з обміну (відверта критика, що не тих на тих міняли; що хтось не так реагував і т.д.).

Якщо порівнювати комунікативну представленість Олега Сенцова від часів арешту і до часів звільнення – вона мінімальна, лише крихти.

А від часу його повернення в Україні – це активна комунікативна персона, яка зустрічалася з лідерами Європи, брала участь у європейських заходах, писала і видавала книжки, знімала кіно тощо [22; 86; 87; 89].

Олег Сенцов має свою позицію щодо політичного життя в Україні [155; 156], щодо лідерів України й Росії. Про свої думки щодо них висловлює прямо [92; 93].

Сенцов неодноразово наголошував, що політика йому не цікава. І допоки це дійсно так, оскільки не подавався, не обирався і не вступав ані в партію, ані в вибори, ані в президенти [88; 91]. Він нечастий гість на різних ток-шоу і політично скандальних програмах. Але з більшим бажанням він бере участь в заходах, присвячених кіно, літературі й культурі.

Спроба щодо міфологічної заданості образу Олега Сенцова простежувалася під час суду над ним і в роки ув'язнення, проте в цей час увага масової аудиторії найактивніше приверталася до Надії Савченко, її «російської» історії. Відповідно, її тема була в дискурсі в'язнів Кремля на першому місці. Окрім цього, не варто забувати, що кількість громадян України, які перебували під слідством у різних містах РФ (через Майдан, АТО, Крим), обраховувалась уже навіть не десятками; також на окупованих територіях Донбасу у полоні бойовиків знаходилися сотні людей.

У цих випадках міф про героя передбачав наявність не колективного образу, а конкретної людини як носія цього міфу. Звернімо увагу на те, що колективному герою також було місце у міфі, проте мала бути витримана одна умова – і в реальному житті колектив мав сприйматися як єдине ціле, мав наділятися героїчними рисами, відповідати героїчним характеристикам. Такий приклад є в парадигмі міфологізації подій україно-російської війни – це команди українських військових човнів, які були захоплені РФ у 2018 році (звернімо увагу, у мас-медіа не будуть перераховувати прізвища членів екіпажу, у переважній більшості смисловий наголос – на назві човна, який співвідносився з образом колективного героя; наприклад, фільм, про долю українських моряків і про захоплення РФ Криму, його назва – «Черкаси»).

Герой у контексті політичних технологій є «штучним товаром». Героїв треба, але одиниці, їх прізвища мають знати й співвідносити з конкретними візуальними зображеннями, з конкретними подіями, що формують символні

ряди національної історії, пропагандистські дискурси. Ще краще, якщо ця історія із символічними рядами вписується у світовий контекст. І все це масифікована людина має відтворювати автоматично, бо все це вживлено в ньому архетипичну матрицю

У період судового розгляду справи про тероризм прізвище Сенцова називається в тандемі з Олександром Кольченком, проте після оголошення вироку медійно акцентною стає саме постать Олега Сенцова (народжений у Криму, росіянин за національністю, з проукраїнськими поглядами, у родині – сімейний конфлікт й ідеологічні розбіжності, він цілісний і вольовий, старший за Олександра, відомий у певних мистецьких колах, інтелігент (цей акцент був важливим, оскільки мало актуальність і соціально-станове розмаїття і професія (нагадаймо, Надія Савченко була професійною військовою)). До того ж світова практика показує, що письменники, режисери, художники – класичні приклади дисидентства, переслідування за погляди й ув'язнення за них.

Окрім цього, постать Олега Сенцова була вдячним тлом для «запровадження» необхідних для міфу про героя наративів. Йдеться про наративи жертви, мученика, героя, що мав ставати ще й символом (у нашому випадку – боротьби).

Жертва і мученик перетиналися в образі Олега Сенцова.

На відміну від історії з полоном Надії Савченко, де в масовокомунікативному просторі паралельно з офіційною версією її захисту – викраденням – у різних варіантах звучить зовсім інша розповідь. У історії Олега Сенцова майже скрізь матимемо інваріант: його захопили й застосовували до нього грубу фізичну силу. Для фсбешників було доступним для обшуків його житло (територія вже не підконтрольного Україні Криму), на нього могли впливати й через рідних, друзів, що знаходилися поруч.

Судові засідання проводилися на території Російської Федерації, куди українські журналісти і медіа не мали доступу. Яніна Соколова зняла програму на річницю ув'язнення Сенцова. Вона була побудована у форматі

інтерв'ю чи розповідей його друзів і колег, свіжих актуальних відео про Олега і від нього майже не було.

Наявні відеозаписи дають підстави говорити про те, що поведінка Сенцова на судах була стримана, гідна; він не лаявся, не стрибав по «клітці». Свою вину він не визнав. А в ув'язненні займався творчістю.

А мучеництво почало транслюватися від часу оголошенням Сенцовим голодування. При чому всі зрозуміли, що він буде йти до кінця. Але саме ця його протестна поведінка «переростала» в геройство, яке сприймалося відповідною аудиторією щиро, з болем, з співчуттям; давала зрозуміти, що, з одного боку, він зневірився в тому, що його повернуть в Україну, з іншого – у такий спосіб він привертав увагу не стільки до себе, скільки до інших політв'язнів з України. З колонії він писав відкриті листи-звернення.

У наратив мучеництва на рівні українського дискурсу поступово «впліталось» співвіднесення постаті Сенцова з державою Україна через нагородження орденами, також отримав Шевченківську премію. Це 2014, 2015, 2016 роки.

Ми вже наголошували, що, з одного боку, сам Сенцов був свідомо обмежений російською владою в контактах з рідними, з представниками української влади, що мінімізувала його присутність, хоча б опосередковану, в просторі масової комунікації. З іншого склалася унікальна ситуація, коли відбулося комунікативне «заміщення» Сенцова іншими учасниками цього процесу. У просторі художньої комунікації стали просувати і тиражувати його творчість. Колективні й індивідуальні акції на підтримку Сенцова чи то звернення до Путіна щодо його звільнення зробили його активно присутнім по всьому світі.

Маємо відзначити професійну єдність і солідарність кінематографістів усього світу, які публічно заявляли про підтримку громадянина України, кінорежисера Олега Сенцова і непідтримку президента Путіна. І все це –

контент мас-медіа, усе це в соцмережах, месенджерах у глобальному просторі інтернету.

Суб'єктивно: ці події дійсно переживались болісно й емоційно, у голові не вкладалася вся неможливість і безглуздість цієї ситуації: війни в Україні, військовополонених і політв'язнів, самодурства Путіна і неприхованого відчаю в боротьбі влади України за людські життя.

Герой міфу не загинув. Він повернувся додому разом з іншими, не менш заслуженими, людьми.

Сенцов повернувся в Україну. Неочікувано повернувся. Цілком символічно, що його зустрічала донька. Телеканали транслювали те, як його мама з сином дивилися в Криму повернення Олега, а наступного дня вони вже були в Києві. Тут в дію мала активно підключитися соціальні смисли концептосфери родини, проте її історія непроста, політтехнологом додавалось би роботи, і герой міфу, вірогідно, не захотів, аби його родина надовго ставала об'єктом уваги засобів масової комунікації.

РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

4.1. Аналіз потенційних небезпек

1. Незадовільні ергономічні характеристики робочого місця внаслідок нерационального планування робочого місця, що може призвести до механічних травм, уражень електричним струмом та порушень кістково-м'язового апарату.

2. Можливість ураження електричним струмом при роботі з ПК, що може призвести до електричних травм або летального наслідку.

3. Небезпеки, пов'язані з професійним вигоранням, що може призвести до погіршення психологічного стану та до загальних захворювань.

4. Низький рівень професійної компетентності, що може завдати моральної шкоди, страждань людині, його близьким, негативно вплинути на авторитет та репутацію фахівця серед оточуючих, сформувати негативну думку про установу, яку він представляє.

5. Негативний вплив при роботі з візуально-дисплейним терміналом (ВДТ) на функціональний стан людини, який обумовлений електромагнітними полями при використанні моніторів застарілої конструкції призводить до зниження імунітету, загальних захворювань.

6. Можливість отруєння шкідливими та небезпечними хімічними речовинами, які виділяються при роботі з ВДТ.

7. Недостатнє освітлення робочої зони внаслідок несправності освітлювальних приладів, що може призвести до погіршення зору.

8. Незадовільні параметри мікроклімату в приміщенні внаслідок не ефективної роботи апаратури для опалювання та повітрообміну, що може призвести до загальних захворювань.

4.2. Заходи із забезпечення безпеки

1. Для забезпечення ергономічності робочого місця потрібно дотримуватися ДНАОП 0.00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», де зазначено про заборону загрожуваності робочого місця, розроблені нормативи щодо площини робочого місця на одного працівника. Вимоги до організації робочого місця зазначені також в ГОСТ 12.2.032-78 ССБТ «Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования».

По-перше, на робочому місці не повинно бути нічого зайвого; всі необхідні для роботи предмети повинні знаходитись поряд з працівником, але не заважати йому. По-друге, організація робочого місця повинна забезпечувати необхідну оглядовість. По-третє, повинно бути забезпечене стійке положення та вільність рухів працівника, безпеку виконання трудових операцій виключати або допускати лише в деяких випадках роботу в незручну позиціях, котрі зумовлюють підвищену втомлюваність.

Для мінімізації негативного впливу на опорно-руховий апарат передбачено виконання всіх вимог ергономіки до робочого місця, робочої зони та робочого приміщення. Площа на одного працівника повинна складати не менше ніж 6м², а об'єм 20м³.

Висота робочої поверхні повинна бути 600-800мм; досяжність до предметів праці 600*1400 ширина, 800*1000мм глибина; висота стільця 400-500мм; кут нахилу стільця 15° вперед, 5° назад; підставка для ніг не менше 300мм ширина.

2. Вимоги електробезпеки у приміщеннях, де встановлені електронно – обчислювальні машини і персональні комп'ютери відображені АОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин». Відповідно до цього нормативного документу під час проектування систем електропостачання, монтажу основного

електрообладнання та електричного освітлення будівель та приміщень для ЕОМ необхідно дотримуватись вимог Правил влаштування електроустановок (ПУЕ-2009), Правил пожежної безпеки в Україні та інших нормативних документів, що стосуються електротехнічних пристроїв, а також вимог нормативно-технічної експлуатаційної документації заводу – виробника.

3. Професійне вигорання – психологічний стан здорових людей, які працюють у системі «людина-людина», який характеризується емоційним виснаженням, деперсоналізацією, редукцією особистих досягнень.

Для запобігання синдрому професійного вигорання або зниження ступеня його виразності існує ряд рекомендацій:

- для забезпечення психічного й фізичного благополуччя використовують перерви під час роботи (1-2 години);

- оволодіння вміннями й навичками саморегуляції (релаксація, визначення цілей і позитивна внутрішня насага) сприяють зниженню рівня стресу;

- професійний розвиток і самовдосконалення (одним зі способів запобігання від синдрому професійного вигорання є обмін професійною інформацією із представниками інших служб, що дає відчуття більше широкого розуміння професійних проблем, ніж те, котре існує усередині окремого колективу. Для цього існують різні способи – курси підвищення кваліфікації, конференції та ін.);

- відхід від непотрібної конкуренції;

- емоційне спілкування з колегами (коли людина аналізує свої почуття й ділиться ними з іншими. Імовірність вигорання значно знижується або процес цей виявляється не настільки вираженим);

- підтримка гарної фізичної форми.

4. Однією з найважливіших вад у роботі фахівця є прийняття рішень з порушенням морально-правових норм з використанням владних повноважень. Виключення таких випадків потребує від фахівця високого рівня професійної компетентності і особистих якостей – аналітичного складу

розуму, здібностей прогнозувати наслідки своїх рішень, емоційно-вольової стійкості, поважного та справедливого відношення до людей, неухильного виконання законів, встановлених норм та правил.

Повинен бути контроль за діяльністю фахівця з боку керівництва та спеціальних служб, що опікуються безпекою.

5. Організаційними засобами захисту від негативного впливу електромагнітного випромінювання при роботі з відеодісплейними терміналами є:

- оптимальний розподіл періодів праці та відпочинку (безпосередня робота з відеотерміналом не повинна перевищувати 50% від загального робочого часу);

- під час роботи з відео терміналом необхідно планувати 10-хвилинну перерву на 1 годину робочого часу;

- враховуючи підвищену небезпеку ураження електромагнітним випромінюванням при роботі з персональним комп'ютером застарілої моделі, слід використовувати захисні екрани;

- враховувати відстань до монітору для захисту від випромінювання (не більше 500 мм);

- встановити на робочому місці відеотермінал, що відповідає сучасним вимогам стосовно захисту від випромінювань, заміна старих моніторів на ЖК-монітори і TFT-монітори, які є більш безпечними для здоров'я;

- створення умов для участі працівників в інших видах діяльності;

- підвищення значення розумової діяльності в роботі операторів завдяки раціональному розподілу робочого часу;

- не переобтяжувати приміщення значною кількістю робочих місць з ВДТ.

4.3. Заходи із забезпечення виробничої санітарії та гігієни праці

При порушенні режиму роботи ПК та периферійної техніки або у випадку їх несправності у повітря робочої зони можуть виділятися шкідливі та небезпечні речовини.

Діоксини та фуран – гази, що не мають запаху і є канцерогенами, належать до протипожежних засобів, які необхідні для корпусу монітора і плат. Ці отрути утворюються при горінні, але є докази того, що ці шкідливі речовини присутні в атмосфері і при звичайній робочій температурі в незначних кількостях. Озон утворюється внаслідок впливу електричних зарядів, які виникають у лазерних принтерах, на кисень повітря.

Для запобігання виділення шкідливих та небезпечних речовин у повітря робочої зони при роботі ПК слід дотримуватися таких вимог:

- експлуатація усіх складових ПК та периферійної оргтехніки повинна здійснюватися згідно їх рекомендованих режимів. В першу чергу це стосується теплових режимів;
- у разі виявленої несправності слід припинити використання обладнання;
- влаштування штучної та природної вентиляції у приміщеннях, де експлуатується ПК, згідно СНиП 2.04.05. – 91 «Отопление, вентиляция и кондиционирование воздуха. Нормы проектирования»

Для забезпечення оптимального освітлення в робочому приміщенні, яке нормується згідно з ДБН В .2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення», 200 люкс, передбачено устрій системи штучного освітлення з використанням люмінесцентних ламп типу ЛБ або ЛД потужності від 40 до 80 Вт, що встановлюються у світильниках типу ЛСП. Крім системи штучного освітлення використовується природне бокове освітлення.

Відносно вікон робоче місце повинно бути розміщено так, щоб природне світло було збоку, переважно з лівого та забезпечувати коефіцієнт

природної освітленості не нижче 1,5 %. Робоче місце, обладнане ПК повинно бути розташоване так, щоб уникнути попадання в очі прямого світла. Джерела штучного світла рекомендується розташувати з обох сторін від екрану паралельно напрямку зору. Щоб уникнути світових блисків від екрану, клавіатури, освітлювальних пристроїв, сонця в напрямку очей необхідно застосовувати антиблисківі сітки, спеціальні фільтри для екрану, захисні козирки, жалюзі на вікнах. Вікна приміщень повинні мати регульовальні пристрої для відкривання.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

4.4. Заходи з пожежної безпеки

Основним документами, які контролюють діяльність пожежної безпеки є закон України «Про пожежну безпеку» від 17 грудня 1993 року. Цей Закон визначає загальні правові, економічні та соціальні основи забезпечення пожежної безпеки на території України, регулює відносини державних

органів, юридичних і фізичних осіб у цій галузі незалежно від виду їх діяльності та форм власності.

Організаційні заходи: забезпечення пожежної безпеки покладається на керівників та уповноважених керівниками осіб забезпечення пожежної безпеки встановлюються статтею 5 Закону України «Про пожежну безпеку».

Керівник підприємства повинен визначити обов'язки посадових осіб щодо забезпечення пожежної безпеки, призначити відповідальних за пожежну безпеку окремих будівель, споруд, приміщень, діляниць, технологічного та інженерного устаткування, а також за утримання і експлуатацію технічних засобів протипожежного захисту. Обов'язки щодо забезпечення пожежної безпеки, утримання та експлуатації засобів протипожежного захисту мають бути відображені у відповідних посадових документах (функціональних обов'язках, інструкціях, положеннях тощо).

Технічні заходи базуються на виборі типу первинних засобів пожежогасіння та визначення їх необхідної кількості, згідно ГОСТ 12.1.004-91 «Пожежна безпека. Загальні вимоги».

Клас пожежі згідно ДБН В.1.1.7-2002 «Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва» – пожежі твердих речовин, переважно органічного походження, горіння яких супроводжується тлінням (деревина, пластмаси, папір) визначається як клас А.

Згідно НАПБ Б.03.002-2007 «Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою офісне приміщення відноситься до категорія Д.

Будинки й приміщення повинні бути обладнані системами протидимного захисту, технічними засобами оповіщення про пожежу та засобами зв'язку відповідно до вимог будівельних норм.

За наявності в приміщенні лише одного евакуаційного виходу дозволяється перебувати в ньому не більше 50 осіб.

4.5. Заходи із забезпечення безпеки в надзвичайних ситуаціях

Законодавство України у сфері захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру складають: Конституція України, Закон України «Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру», Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану», Законі України «Про цивільну оборону України», та інші нормативні акти.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про цивільну оборону України» № 2974-ХІІ від 03.02.1993р. надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя та діяльності людей на об'єкті або території, викликане аварією, катастрофою, стихійним лихом або іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей або значних матеріальних втрат.

Протирадіаційний і протихімічний захист – це комплекс заходів цивільної оборони, що направлені на попередження та послаблення дії іонізуючих випромінювань, радіоактивних викидів та сильнодіючих отруйних речовин.

Для організації правильних дій населення в умовах НС техногенного характеру аварії на радіаційно-небезпечному об'єкті необхідно:

- не поширювати паніку;
- забезпечити населення протирадіаційними засобами захисту;
- запобігти витіканню інформації і проникнення сторонніх осіб на місце НС;
- доправити постраждалих якнайшвидше до медичних установ для надання невідкладної медичної допомоги;
- якнайшвидше покинути місце радіаційної обстановки.

Необхідно відзначити, що засоби захисту населення також підрозділяються на колективні та індивідуальні. При радіаційному забрудненні важливіше місце відіграє колективний захист. Насамперед для укриття людей заздалегідь будуються захисні споруди: сховища та

протирадіаційні укриття. Сховища забезпечують найбільш надійний захист від усіх вражаючих факторів будь-якої зброї масового знищення (у тому числі й нейтрального), всіх видів звичайної зброї, а також від шкідливих наслідків застосування ядерної зброї (від високих температур, отруйних випаровувань, димів, обвалів, уламків пошкоджених будівель і т.і.) у сховищах можна знаходитися тривалий час.

Таким чином, аналіз потенційних небезпек це перший крок до попередження серйозних наслідків надзвичайних ситуацій. Краще попередити вплив негативних факторів аніж потім боротися з їх наслідками для цього і необхідно проводити заходи по забезпеченню безпеки.

Для забезпечення ергономічності робочого місця потрібно дотримуватися ДНАОП 0.00-1.31-99 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин», де зазначено про заборону захащеності робочого місця, розроблені нормативи щодо площини робочого місця на одного працівника. Вимоги до організації робочого місця зазначені також в ГОСТ 12.2.032-78 ССБТ «Рабочее место при выполнении работ сидя. Общие эргономические требования».

Для запобігання синдрому професійного вигорання або зниження ступеня його виразності існує ряд рекомендацій: використовують перерви під час роботи (1-2 години); оволодіння вміннями й навичками саморегуляції; професійний розвиток і самовдосконалення; відхід від непотрібної конкуренції; емоційне спілкування з колегами; підтримка гарної фізичної форми.

Організаційними засобами захисту від негативного впливу електромагнітного випромінювання при роботі з відеодісплейними терміналами є оптимальний розподіл періодів праці та відпочинку. Для виключення електромагнітного випромінювання та ЕМП передбачено використання сучасної комп'ютерної техніки, зокрема заміна моніторів, що мають електронну-лучеву трубку на ЖК-монітори або TFT-монітори.

Для забезпечення оптимального освітлення в робочому приміщенні, яка нормується згідно з ДБН В 2.5-28-2006 «Природне і штучне освітлення», 200 люкс, передбачено устрій системи штучного освітлення з використанням люмінесцентних ламп типу ЛБ або ЛД потужності від 40 до 80 Вт, що встановлюються у світильниках типу ЛСП. Крім системи штучного освітлення використовується природне бокове освітлення.

Для забезпечення оптимальних параметрів повітряного середовища передбачено виконання вимог ГОСТ 12.1.005–88 «Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны».

Для виключення можливості загоряння передбачено вивчення правил пожежної безпеки та наявність первинних засобів пожежогасіння.

Для організації правильних дій населення в умовах НС техногенного характеру на радіаційно-небезпечному об'єкті необхідно:

- не поширювати паніку;
- забезпечити населення протирадіаційними засобами захисту;
- запобігти витіканню інформації і проникнення сторонніх осіб на місце НС;
- доправити постраждалих якнайшвидше до медичних установ для надання невідкладної медичної допомоги;
- якнайшвидше покинути місце радіаційної обстановки.

ВИСНОВКИ

Події, що відбуваються в Україні протягом останніх двох десятиліть, є прекрасною ілюстрацією тих змін, що відбуваються на рівні масової свідомості. Зміни ідеологій вимагають міфологічного перезавантаження людини.

Наративи міфів і матриці архетипів – невід’ємний складник людського єства. Це та інформація, яка «дуже глибоко» зберігається кожним з нас, проте «використовується» вона зазвичай сторонніми (комунікаторами, політтехнологами, психологами, рекламниками, іміджекерами та ін.).

Сучасні війни – це не тільки простір фізичного насилля, це й простір інформації і смислів, де також ведеться війна. І рівень цієї війни в рази складніший і відповідальніший.

Кожна війна потребує тиражування образів ворога й захисника, героїв і антигероїв, влучних гасел, відповідної символіки. Періоди соціальних трансформацій, зміни ідеологічних платформ також не можуть обійтися без стереотипного героя й ворога. Робота з міфологічною свідомістю найкращий у цьому помічник.

На сьогодні уважний спостерігач, навіть не професіонал, може помітити, як технологи граються з масою, намагаються впливати на неї й керувати(управляти) нею. Наприклад, це можна робити за допомогою міфологізації, тобто процесу форматування об’єкта через інформацію, яка транслюється в заздалегідь визначеному напрямку завдяки чому «образ(імідж) об’єкта «обростає» все новими і новими атрибутами», заздалегідь заданими посилювати і спрямовувати вплив на маси. «При міфологізації відбувається налаштування підсвідомих мотивів життєдіяльності споживачів інформації під ту інформацію (чи ту її частину), що потрібна саме на цей момент».

Працюють на рівні міфологічної свідомості не тільки з міфологізацією, але й за допомогою процесів демафіологізації і реміфологізації.

У нашому дослідженні ми використали такі визначення О. Гойман: деміфологізація – це процес очищення свідомості від застарілих або непотрібних міфів шляхом їх послідовного руйнування». Можна говорити про своєрідний демонтаж старих міфів, мета якого передбачала побудову нового чи часткового нового. Реміфологізація – усвідомлена робота з міфом, який уже існував, його реконструкція (її масштаби можуть бути різними) через «звернення до міфологічного мислення», його відродження на рівні маси».

Будь-яка війна передбачає наявність військовополонених і цивільних, які не будуть коритися режимам агресорів і завойовників. В Україні кількість військовополонених і політв'язнів уже обраховується тим числом, яке важко запам'ятати, не говорячи про імена. На слуху тільки прізвища тих, хто постійно згадується в мас-медіа, про кого постійно говорять високі державні особи. З групи чи маси за певними критеріями обирається об'єкт-образ, який далі й розкручується технологіями.

Ситуація в Україні вимагала продукування героїчного образного ряду. Найбільш показовим в плані політичної роботи з образом в площинах міфологізації, деміфологізації і реміфологізації стала Надія Савченко.

Для її образу була прекрасна технологічна обгортка – жінка-військова, яка називала себе льотчицею (це був її індивідуальний міф), сюди підключили Майдан і АТО, перебування в якому закінчилося полонем. В полоні вона почала траслювати образ нескореної. Героїня міфу була готова для міфу, як і сам міф для неї. Його закріплювався на рівні наративів, на рівні семіотичного поля. Проте, на нашу думку, маємо приклад, коли героїня сконструйованого владою міфу сама запустила процес його руйнування. Влада, яка спродувала Надію Савченко як міф її й деміфологізувала. Вірогідно процес реміфологізації попереду, оскільки, не зважаючи створені нею самою проблеми і перешкоди, її все ще тримають в медійному просторі.

Спроба влади міфологізувати постать Савченко як військовополоненої вийшла короткотривала.

Інший приклад й інший міф про чоловіка-героя. Чоловіка-політв'язня. Технологічна обгортка, як і її наповнення, теж були готові майже одразу й одразу почали використовуватись. Але Олег Сенцов не захотів бути міфом від влади, він захотів залишитися людиною, митцем зі своєю життєвою позицією, поглядами і принципами, завдяки чому й став міфом. Таке собі вийшло саоміфологізування.

Надалі процеси міфологізування, деміфологізування й реміфологізування варто відстежувати, оскільки владі потрібні нові й відночас свої герої.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. #FreeSavchenko. URL: https://www.youtube.com/watch?v=c-AB9ZwhkBI&ab_channel=Espreso.TV
2. #FreeSavchenko: мировая общественность выразила поддержку. URL: Надежда Савченко <https://www.dw.com/ru/freesavchenko/a-19104136>
3. #FreeSavchenko: Реакція міжнародної спільноти на звільнення Надії Савченко. URL: <https://hromadske.ua/posts/freesavchenko-reaktsiia-mizhnarodnoi-spilnoty-na-zviltrennia-nadii-savchenko>
4. «Батьківщина» щодо Савченко: не можна вести переговори з терористами. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/12/12/7129581/>
5. «Зірку Героя не віддам»: Савченко відповіла на звинувачення ГПУ. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175465/>
6. «Я бы это сделала». Надежда Савченко – о теракте, судебном деле и выборах URL: <https://www.svoboda.org/a/30050042.html>
fkd.org.ua
7. Адвокат: Сенцов надеется на переговоры о его обмене. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-politics/2189916-advokat-sencov-nadeetsa-na-peregovory-o-ego-obmene.html>
8. Акция в защиту Олега Сенцова в Праге. URL: <https://www.svoboda.org/a/29279679.html>
9. Акції на підтримку Сенцова пройшли у більш ніж 80-ти містах світу. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/06/5/7182322/>
10. Акція #FreeSavchenko на Майдані. URL: https://www.youtube.com/watch?v=s_84icsy5kg&ab_channel=%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0

Добавлено примечание ([E1]):

11. Арештована Савченко проситься в Раду URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/8/7179747/>
12. Бадюков Ю. Кримінально-правова характеристика поганого поведження з військовополоненими (ст. 434 Кримінального кодексу України) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2019. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5906/aref_Badiukov_2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y
13. Барт Р. Семиотика. Поэтика пер. с фр. М. : «Прогресс», «Универс», 1994. 616 с.
14. Блистів Т. Нормативно-правове забезпечення в Україні питання утримання та поведження з військовополоненими та інтернованими особами в особливий період. Інформація і право. № 2(25). 2018. URL: http://ippi.org.ua/sites/default/files/14_7.pdf
15. Боєць Тарас розповів, як разом із Надією Савченко потрапив у полон. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KqkceVK-C-I&ab_channel=%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%A1%D0%B2%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0
16. Большая пресс-конференция Владимира Путина. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/53573>
17. Брифінг Надії Савченко (20 березня 2018 р.). URL: https://www.youtube.com/watch?v=sr3wiAWkbvg&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BBZIK
18. В акції на підтримку Марківа брав участь Сенцов. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-v-aktsiji-na-pidtrimku-markiva-brav-uchast-sentsov-1346639.html>
19. В ОРЛО запропонували Савченко "порятунок від в'язниці" – РосЗМІ URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/23/7175630/>
20. В СБУ із Савченко проводять слідчі дії – адвокат. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175525/>

21. Вижу пример Зеленского и Вакарчука. Сенцов заявил, что пока не намерен заниматься политикой URL: <https://gordonua.com/news/politics/vizhu-primer-zelenskogo-i-vakarchuka-sencov-zayavil-cto-poka-ne-nameren-zanimatsya-politikoy-1484367.html>
22. Виступ Олега Сенцова у Європейському парламенті. URL: https://www.youtube.com/watch?v=yNMOGyFaU04&ab_channel=5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB
23. Від гвинта. Народний рух Савченко. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/11/30/7128464/>
24. Віра Савченко написала листа Трампу URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/2/7176494/>
25. Віра Савченко розповіла про свій допит і стан сестри URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/3/7179393/>
26. Военный летчик Надежда Савченко. URL: https://www.youtube.com/watch?v=6GWePLY1T-M&ab_channel=%D0%92%D1%96%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B1%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
27. Геращенко назвав Савченко «троянським конем Путіна». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/07/23/7115679/>
28. Геращенко: у ВР піднімуть питання про скасування «закону Савченко». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/07/29/7116253/>
29. Гойман О. Значення телебачення у процесі міфологізації масової свідомості. Українознавчий альманах. 2014. Вип. 17. С. 41–43.
30. Гойман О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни. Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах. 2015. № 1(117). С. 50–56.
31. Гойман О. Міфологічний аспект сучасної масової культури. URL: http://dspu.edu.ua/filos_gum/wp-content/uploads/2016/04/2014_7.pdf

32. Гойман О. Реінкарнація радянських міфів у сучасній інформаційній війні. Людинознавчі студії: Збірник наукових праць ДДПУ. Серія «Філософія». 2015. Вип. 32. С. 133–147.
33. Гойман О. Функції соціальної міфології (історико-філософський аспект) Гілея : науковий вісник. Збірник наукових праць. 2014. Вип. 82 (№3). С. 187–191.
34. Гойман, О. О. Міфологізація масової свідомості : соціально-філософський аспект : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03. Київ, 2018. 20 с.
35. Грушко М. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2015. 20 с.
36. Демчук Р. Міфологема у контексті моделювання національної ідентичності. КУЛЬТУРОЛОГІЧНА ДУМКА. 2017. №11. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13447/Demchuk_Mifolohema_v_konteksti_modeliuvannia_natsionalnoi_identychnosti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
37. День Надії. Як Савченко повернулася в Україну. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/05/25/7109708/>
38. Депутат Надія Савченко склала присягу заочно. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26712943.html>
39. Ермоленко О. Демифологизация/ремифологизация в историкополитической парадигме «Саги о Золотом веке, 1776–1952» Гора Видала. Вопросы духовной культуры – филологические науки. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/35433/20-Ermolenko.pdf?sequence=1>
40. Жаровська І. Проблеми впровадження міжнародних стандартів у сферу прав військовополонених. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2585/vnulpurn201581357.pdf>

41. Женеvська конвенція про поводження з військовополоненими. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
42. Життя Савченко: шлях від маленької дівчинки з косою до незламної української Надії. URL: https://www.youtube.com/watch?v=XqdCDdArh4Q&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
43. За Савченко проголосували вісім осіб URL: https://lb.ua/news/2019/07/22/432757_savchenko_progolosovali_vosem.html
44. Затримання Савченко. Арешт символу України. URL: https://www.youtube.com/watch?v=FlR02yvrH8c&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BBZIK
45. Захарченко пообіцяв «шльопнути» Савченко. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/29/7110050/>
46. Захисники Савченко відхрестилися від Новікова: "нав'язував" закони. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/8/7111143/>
47. Как Савченко попала в плен – рассказывает «Батя» Лихолит. URL: https://www.youtube.com/watch?v=p_PEOHWhvQ0&ab_channel=skrypin.ua
48. Клишкин назвал издевательством 17 "походов" сестры Сенцова в миграционную . URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2592197-klimkin-nazval-izdevatelstvom-17-pohodov-sestry-sencova-v-migracionnuu-sluzbu.html>
49. Конференція ОБСЄ у Варшаві розпочалася з акції на підтримку Сенцова. URL: <https://ua.krymr.com/a/news-konferentsiia-obsie-aktsiia-na-pidtrymku-sentsova/29481980.html>
50. Костюк І. Міфологема: історія поняття в науковому дискурсі вісник. Львівської національної академії мистецтв. Вип. 22. URL: https://lnam.edu.ua/files/Academy/nauka/visnyk/pdf_visnyk/22/38.pdf
51. Лавренко В., Ткаченко М. Образи «ворога» очима військовополонених часів першої світової війни (за спогадами Ю.І. Кірша та Е.Е. Двінгера) URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/478987.pdf>

52. Луценко готовий внести подання на Савченко. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/14/7174587/>
53. Луценко заявляє, що Савченко планувала теракт, вимагатиме арешту. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/15/7174671/>
54. Луценко: Вихід на свободу Савченко та Рубана не означає зняття обвинувачень URL: <https://babel.ua/news/28807-lucenko-znyattya-areshtu-z-savchenko-y-rubana-ne-oznachaye-znyattya-obvinuvachen>
55. Луценко: Російські військові причетні до дій Савченко, це не сюрреалізм. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175432/>
56. Лютчиця Савченко стала народним депутатом. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/3445934-lotchytsia-savchenko-stala-narodnym-deputatom>
57. Майдан Савченко з матерями і голодом. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2016/08/9/7117264/>
58. Марків зустрівся з дружиною після тривалої розлуки. URL: <https://www.unian.ua/society/markiv-zustrivsyia-z-druzhinoyu-pislya-trivaloji-rozluki-foto-novini-kiyeva-11206760.html><https://www.unian.ua/society/markiv-zustrivsyia-z-druzhinoyu-pislya-trivaloji-rozluki-foto-novini-kiyeva-11206760.html>
59. Мельник С. Особливості маніпулятивного аспекту міфологічної комунікації. Аркадія. № 4(41). 2014. С. 55–59. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Melnuk.pdf
60. МЗС запускає Платформу, що координуватиме міжнародні дії зі звільнення Росією українських політв'язнів. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mzs-zapuskaye-platformu-shcho-koordinuvatime-mizhnarodni-diyi-zi-zvilnennya-rosiyeyu-ukrayinskih-politvyazniv>
61. Мін'юст зареєстрував партію Савченко. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/07/19/7150044/>

62. Міфологізація масової свідомості засобами ідеології і реклами. Нова парадигма. 2013. Вип. 114. С. 165–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nopa_2013_114_20
63. Мягкий М. Концтабори військовополонених в Україні у 1941–1943 рр. (за документами ЦДАВО України). URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/09-5.pdf>
64. На Берлиналє прошла акция в поддержку Олега Сенцова. URL: <https://www.dw.com/ru/%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D1%80%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%B5-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%88%D0%BB%D0%B0-%D0%B0%D0%BA%D1%86%D0%B8%D1%8F-%D0%B2-%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B6%D0%BA%D1%83-%D0%BE%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%B0/a-47458015>
65. На будівлі Головного управління Нацполіції Києва з'явився банер із закликом звільнити Марківа. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-na-budivli-golovnogo-upravlinnja-natspolitsii-kijeva-z-javivsja-baner-iz-zaklikom-zvilniti-markiva-1347915.html>
66. На честь Савченко назвали вершину в Гімалаях. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/1/7110411/>
67. Надежда Савченко на # Украина24. ВРЕМЯ ГОЛОВАНОВА. 2 июля. URL: https://www.youtube.com/watch?v=0UF2YP7hQkM&ab_channel=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B024
68. Надежда Савченко на #Украина24 // ХАРД С ВЛАЩЕНКО – 16 ноября. URL: https://www.youtube.com/watch?v=1AriyT7UMKI&ab_channel=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B024

69. Надії Савченко завтра оголошує голодування. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=vLwey-jhgPc&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
70. Надія Савченко відмовилася від ін'єкцій глюкози. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=oxG68C-T0HQ&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
71. Надія Савченко докладно розповіла, як потрапила в російський полон. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=ccYWvAIlCOM&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
72. Надія Савченко на Битві екстрасенсів в 2012 році. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=52F559eITzU&ab_channel=%D0%90%D0%BD%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B9%D0%9E%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%88
73. Надія Савченко не переживе навіть тижня сухого голодування. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=VnKmkH1UdhE&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
74. Надія Савченко не припинила голодування. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=jUw1OvHQxng&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
75. Надія Савченко оголосила сухе голодування. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=Z4NTU4lnLnM&ab_channel=Espresso.TV
76. Надія Савченко офіційно стала Героєм України. URL:
<https://www.slovoidilo.ua/news/7996/2015-03-02/nadezhda-savchenko-oficialno-stala-geroem-ukrainy.html>
77. Надія Савченко офіційно стала народним депутатом. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=1_h07bwjqfU&ab_channel=UA%3A%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9
78. Надія Савченко повернулася додому після 708 днів російського полону. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=gu7T767msuY&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D

79. Надія Савченко склала присягу народного депутата України. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Povidomlennya/99013.html>

80. Надія Савченко стала Героєм України. URL: https://www.youtube.com/watch?v=eo9YHtdLlwI&ab_channel=UA%3A%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9

81. Надія Савченко: солдат в українській політиці. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/05/160525_savchenko_came_home_yc

82. Нардепи хочуть вигнати Савченко з комітету нацбезпеки ВР. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/12/15/7129947/>

83. Не надо хихикать! – перепалка Савченко и Бондаренко в студии адреналин-шоу «Противостояние». URL: https://www.youtube.com/watch?v=cLzKnuOG1GM&ab_channel=NEWSONE

84. Нормативно-правові документи щодо використання праці військовополонених в окупованій Вермахтом Україні (1941–1944 рр.) Наук. пр. іст. ф-ту Запоріж. нац. ун-ту. 2015. Вип. 44. С. 238–241.

85. Облікові картки військовополонених Другої світової з Погребищенського району. Частина 1. <http://hopchytsya.com.ua/oblikovi-kartky-viyskovopolonenyh/>

86. Олег Сенцов закликав ООН боротися за решту українських бранців у Росії. URL: https://www.youtube.com/watch?v=L_kaClBcCo4&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D

87. Олег Сенцов зустрівся із президентом Франції Еммануелем Макроном. URL: https://www.youtube.com/watch?v=_qJivQnvcAI&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D

88. Олег Сенцов презентував у Львові двотомник про життя за ґратами
URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-sencov-prezentuvav-u-lvovi-knyhy/30827890.html>

89. Олег Сенцов прибув до Вашингтона, аби закликати США продовжити підтримання України.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=B9OYsv13NPI&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D

90. Олег Сенцов.
URL: https://www.youtube.com/watch?v=TdxyMUc1joo&ab_channel=UA%3A%D0%9F%D0%B5%D1%80%D1%88%D0%B8%D0%B9

91. Олег Сенцов: "Я не хочу втратити себе".
URL: https://www.youtube.com/watch?v=cBeYvYiNwUo&ab_channel=%D0%A0%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%BE%D0%9D%D0%92

92. Олег Сенцов: Путин - мой единственный враг и военный преступник .
URL: https://www.youtube.com/watch?v=fovpSm08DhA&ab_channel=DW%D0%BD%D0%B0%D1%80%D1%83%D1%81%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%BC

93. https://www.youtube.com/watch?v=3N9Ar0qvaw8&ab_channel=%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0Олег Сенцов: Я бы хотел, чтобы Путин ответил перед судом в Гааге
URL: <https://www.dw.com/ru/a-50614001>

94. Опубліковано подання ГПУ на арешт Савченко.
URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/21/7175299/>

95. Освобожденные украинцы вернулись на родину. Фоторепортаж
URL: <https://gordonua.com/photo/events/osvobozhdennye-ukraincy-vernulis-na-rodinu-fotoreportazh-1253693.html>

96. Партия Савченко выдвинула 7 кандидатов-мажоритарщиков на внеочередные выборы в Раду.
URL: <https://interfax.com.ua/news/political/595097.html>

97. Пастушенко Т. Дослідження проблеми радянських військовополонених у Другій світовій війні: погляд через призму історії повсякдення. Сторінки воєнної історії України: 36. наук. ст. 2011. Вип. 14. С. 37–45. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/95717/04-Pastushenko.pdf?sequence=1>
98. Пастушенко Т. Табори для радянських військовополонених у Києві, 1941 – 1943 рр. URL: <http://www.historians.in.ua/index.php/en/zabuti-zertvy-viyny/1275-tetiana-pastushenko-tabory-dlia-radianskykh-viiskovopolonenykh-u-kyievi-1941-1943-rr>
99. Пашенко О. Участь державних архівів у Гуманітарному проєкті “Радянські і німецькі військовополонені та інтерновані. Вивчення питань історії Другої світової війни і повоєнного періоду” (на прикладі Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України) URL: <https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/10-34.pdf>
100. Петро Порошенко виступив на прес-конференції з Надією Савченко. URL: https://www.youtube.com/watch?v=BeMiDxM93R8&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
101. Політичні в'язні. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Politychni_viazni
102. Порошенко відреагував на арешт Савченко URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175499/>
103. Порошенко підписав скасування «закону Савченко». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/06/17/7147193/>
104. [Почепцов Г.](#)
105. [Почепцов Г.](#)
106. Почепцов Г. Сучасна міфологія: хто і як її використовує. URL: <https://ms.detector.media/manipulyatsii/post/7652/2012-03-25-suchasna-mifologiya-khto-i-yak-ii-vikoristovue/>

107. Про відмову у реєстрації Савченко Н.В. кандидатом на пост Президента України на чергових виборах Президента України 31 березня 2019 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0274359-19#Text>
108. Путин прокоментировав можливості звільнення Сущенко і Сенцова. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-sushchenko/2145185-putin-prokommentiroval-vozmoznosti-osvobozhdenia-susenko-i-sencova.html>
109. Рада дозволила арештувати Савченко. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175474/>
110. Регламентний комітет просять покарати Савченко за її поведінку. URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/11/16/7127004/>
111. Речник президента України був свідком звільнення Надії Савченко в Ростові. URL: https://www.youtube.com/watch?v=hwQYiQvJfCg&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
112. Російські письменники знову просять у Путіна помилувати Сенцова. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2145784-rossijskie-pisateli-snova-prosat-u-putina-pomilovat-sencova.html>
113. Савченко вважає свій закон ідеальним: «Треба переписати інші закони». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/2/7116608/>
114. Савченко викликали на допит в СБУ, вона виїхала за кордон. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/12/7174335/>
115. Савченко виключили з парламентської делегації в ПАРС. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/12/22/7130645/>
116. Савченко вимагає, щоб її щодня з СІЗО возили у ВР і по Україні до виборців URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/15/7180318/>
117. Савченко вночі побувала в зоні АТО. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/6/7110873/>
118. Савченко дала свідчення про поїздку в окупований Донбас. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/17/7123948/>

Добавлено примечание ([E2]):

119. Савченко закликала українців до військового перевороту. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/15/7174701/>
120. Савченко затримали. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/22/7175476/>
121. Савченко заявила відвід суду і хоче суд Господній URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/29/7176171/>
122. Савченко заявила про початок самостійної політичної кар'єри. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/11/26/7127991/>
123. Савченко зняла свій портрет у Раді. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/05/31/7110248/>
124. Савченко и Рубана освободили из-под стражи. НАШ 16.04.19. URL: https://www.youtube.com/watch?v=ZNzRFdFdr6A&ab_channel=%D0%9D%D0%90%D0%A8
125. Савченко каже, що Києву потрібен прямий діалог з лідерами бойовиків. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/7/7111027/>
126. Савченко каже, що мусить стати президентом і не виключає диктатури. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/07/23/7115707/>
127. Савченко можуть оголосити підозру в підготовці держперевороту – Геращенко. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/15/7174661/>
128. Савченко Н. Сильне ім'я Надія URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Savchenko_Nadiia_Viktorivna/Sylne_imia_Nadiia.pdf?PHPSESSID=92cf9df4d98916b5f61599a9a61249a1
129. Савченко на Донбасі підбурює військових йти на Київ скидати владу – Ричкова. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/24/7136388/>
130. Савченко назвала Порошенка ворогом народу і розказала, як повернути Крим. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/2/7134179/>
131. Савченко написала заяву про вихід з «Батьківщини». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2138551-sestra-savcenko-kaze-so-nadia-davno-napisala-zaavu-pro-vihid-z-batkivsini.html>

132. Савченко написала рапорт про звільнення з армії. URL: <https://www.unian.ua/politics/1006460-savchenko-napisala-raport-pro-zvlnennya-z-armiji.html>
133. Савченко обіцяє захищати «Закон Савченко». URL: <https://www.pravda.com.ua/rus/news/2016/09/25/7121694/>
134. Савченко опублікувала списки полонених та зниклих на Донбасі. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/10/7132022/>
135. Савченко отримала престижну польську нагороду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/25/7112930/>
136. Савченко планує участь у виборах і не вірить рейтингам. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/25/7144971/>
137. Савченко побажала Сенцову не перетворитися в антигероя, як вона URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/05/29/7181665/>
138. Савченко погрожує голодуванням URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/23/7175592/>
139. Савченко попросила Порошенка звільнити Луценка. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/19/7175140/>
140. Савченко почала інформаційну кампанію, їй допомагає Мураєв URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/28/7176044/>
141. Савченко про можливе президентство: Можу, якщо треба. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/5/7134520/>
142. Савченко пропонує Оксану Марченко як переговорника з бойовиками. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/8/7117172/>
143. Савченко пропонує переписати Конституцію, а ВР замінити на Народну Раду. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/2/7116598/>
144. Савченко розказала про плани партії і президентські амбіції. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/05/25/7144925/>
145. Савченко розповіла про "замовлення" Банкової на її ліквідацію. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/20/7175245/>

146. Савченко: є ополченці, а є терористи. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/16/7111956/>
147. Савченко: Мій візит у Донецьк погоджувався в Москві. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/02/28/7136729/>
148. Савченко: Ніколи не підірвала б Раду, якби там були невинні люди. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/20/7175249/>
149. Савченко: У «ДНР» готова розмовляти з людьми «з поля бою». URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/11/7111512/>
150. Савченко: Я не знаю, який механізм спрацював для мого звільнення. URL: https://www.youtube.com/watch?v=wUC60u8-GEM&ab_channel=5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB
151. СБУ пояснить Савченко, що списки полонених публікувати не можна. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/7/7131859/>
152. СБУ: серед тих, хто підтримав акцію Савченко, є провокатори. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/9/7117231/>
153. Сенцов в колонії написав п'ять сценаріїв і повість. URL: <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/2140405-sencov-v-kolonii-napisal-pat-scenariiev-i-povest.html>
154. Сенцов Олег Геннадійович. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%B5%D0%BD%D1%86%D0%BE%D0%B2%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D0%93%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%B0%D0%B4%D1%96%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87#cite_note-film-21
155. Сенцов: Если интересы Украины сдадут, я сам потащу покрышки на Банковую URL: <https://gordonua.com/news/politics/sencov-esli-interesy-ukrainy-sdadut-ya-sam-potashchu-pokryshki-na-bankovuyu-1321502.html>
156. Сенцов: Что сформировало меня как украинца? Майдан URL: <https://gordonua.com/news/politics/sencov-cto-sformirovalo-menya-kak-ukrainca-maydan-1302991.html>

157. Сестра Савченко зібрала на Майдані 20 людей на її підтримку
<https://www.pravda.com.ua/news/2018/04/29/7179104/>
158. Сестра Савченко розповіла, коли насправді Надія написала заяву на вихід з «Батьківщини». URL: <https://glavcom.ua/news/sestra-savchenko-rozpovila-koli-naspravdi-nadiya-napisala-zayavu-na-vihid-z-batkivshchini-387710.html>
159. Скандал у суді з Савченко - Надія вільно ходить по суду, а суддя погрожує вигнати маму Героя. URL: https://www.youtube.com/watch?v=xqeTQVyEzfY&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%9F%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8%D0%B9
160. Скандальні заяви депутата Надії Савченко (22 березня 2018 року). URL: https://www.youtube.com/watch?v=akRars7KnD4&ab_channel=%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%9F%D1%80%D1%8F%D0%BC%D0%B8%D0%B9
161. Справа Савченко: Медведчук готує позов до Луценка URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/30/7176264/>
162. Справа Сенцова: у чому звинувачують режисера? URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/07/150721_sentsov_trial_beginning_vs
163. Стрелкова Ю. Деміфологізація та екзистенційна теологія: становлення парадигми / Ю. Стрелкова // Українське релігієзнавство. 2018. № 85. С. 42–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukr_2018_85_7
164. Суд відпустив з-під варті Надію Савченко та Володимира Рубана URL: https://www.youtube.com/watch?v=lzfHguPU3vg&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
165. Суховерська І. Образ радянських військовополонених в роки Другої світової війни у сучасній російській історіографії. Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. 2017. Вип. 20. С. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvvi_2017_20_8.

166. Така різна Надія Савченко. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/27884208.html>
167. Тараненко О. Застосування міфології як технології впливу на аудиторію ЗМК. Вісник Львів. ун-ту. Серія журналістика. 2013. Вип. 38. С. 222–227. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/journalism/article/viewFile/5239/5260>
168. Тимошенко розкритикувала Савченко за бажання говорити з бойовиками. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/23/7112661/>
169. Топалова С. Основні чинники міфологізації суспільної свідомості. URL:
170. Труба Р.І. джерела до дослідження діяльності військовополонених українців у таборі Раштат у роки Першої світової війни. Здобутки та досягнення прикладних та фундаментальних наук ХХІ століття. Том 2. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/mcnd/article/view/4258/4197>
171. У «Батьківщині» заявляють про вихід Савченко з партії. URL: <https://www.dw.com/uk/%D1%83-%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D1%96%D0%B2%D1%89%D0%B8%D0%BD%D1%96-%D0%B7%D0%B0%D1%8F%D0%B2%D0%BB%D1%8F%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%85%D1%96%D0%B4-%D1%81%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B7-%D0%BF%D0%B0%D1%80%D1%82%D1%96%D1%97/a-36746659>
172. У «Народному фронті» заявили, що Савченко виголошує тези Путіна. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/08/3/7116735/>
173. У Гаазі пройшла акція #FreeSavchenko. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/1978870-u-gaazi-projsla-akcia-freesavchenko.html>

174. У Грузії проходить показ фільмів на підтримку Олега Сенцова. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2015/01/150131_georgia_sentsov_support_vg
175. У ЄС прокоментували справу Савченко URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/03/23/7079205/>
176. У парламенті Італії показали фільм про Віталія Марківа. URL: <https://detector.media/community/article/180216/2020-09-02-u-parlamenti-italii-pokazali-film-pro-vitaliya-markiva/>
177. У Савченко випустили провокаційний ролик із Радюю. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2018/03/20/7175213/>
178. Фейгін: візит Савченко до Москви шкодить українським політв'язням. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/10/27/7124945/>
179. Хабибуллина З. Мифологизация массового сознания. URL: <https://doi.org/10.30853/manuscript.2018-12-1.28>
180. Хто такий Віталій Марків і чому Україна 3,5 року домагалася його звільнення. Головне. URL: <https://gordonua.com/ukr/publications/hto-takij-vitalij-markiv-i-chomu-ukrajina-3-5-roku-domagalasja-jogo-zvlnennja-golovne-1347703.html>.
181. ЦБК зареєструвала Надію Савченко і шістьох її однопартійців кандидатами в депутати в мажоритарних округах. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/politics/-tsvk-zarejestruvala-nadiju-savchenko-i-shistoh-jiji-odnpartijtsiv-kandidatami-v-deputati-v-mazhoritarnih-okrugah-1069451.html>].
182. Чубукова Е.И. Мифологическая концепция коммуникации Р. Барта // Серия «Мыслители», Смыслы мифа: мифология в истории и культуре. , Выпуск 8. Сборник в честь 90-летия профессора М.И. Шахновича Санкт-Петербург : Санкт-Петербургское философское общество. 2001. URL: <http://anthropology.ru/ru/text/chubukova-ei/mifologicheskaya-koncepciya-kommunikacii-r-barta>

183. Шайгородський Ю. Ідеологія і міфологія у символічному світі політики. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32310764.pdf>
184. Широбоков Ю. Стадії військового полону та особливості їх впливу на психіку військовослужбовців. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2016. Вип. 20 С. 313–322. URL: <https://nuczu.edu.ua/sciencearchive/ProblemsOfExtremeAndCrisisPsychology/vol20/Shyrobokov.PDF>
185. Шкіряк назвав дії Савченко кремлівським перформансом і вимагає реакції нардепів. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2017/01/10/7132068/>
186. Шлях до армії та війна в Іраку: подробиці з життя Надії Савченко до полону. URL: https://www.youtube.com/watch?v=N1Cj8KDC9Gw&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
187. Шлях до армії та війна в Іраку: подробиці з життя Надії Савченко до полону. URL: https://www.youtube.com/watch?v=N1Cj8KDC9Gw&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D
188. Шоріна Т. Міфологізація масової свідомості: онтологічні та феноменологічні виміри вісник НАУ. Серія: Філософія. Культурологія. 2014. № 1 (19) С. 78–82.
189. Юнг К. Душа и миф: шесть архетипов. К. : Порт-Рояль; М. : Совершенство, 1997. 384 с.
190. Я не збираюся йти в політику чи створювати якусь партію URL: <https://gordonua.com/ukr/blogs/oleg-sencov/-ja-ne-zbirajusja-jti-v-politiku-chi-stvorjuvati-jakus-partiju-1484744.html>
191. Як перший допит Надії Савченко зробив її винною в смерті російських журналістів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=BO5noFOqiSk&ab_channel=%D0%A2%D0%A1%D0%9D